

DOI:

ARAşTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

**XIX. YÜZYIL SONLARINDA EDİRNE VİLÂYETİ'NİN İDARİ,
İKTİSADİ ve SOSYAL TARİHİNDEN BİR KESİT
(826 NUMARALI AYNİYAT DEFTERİ KAYITLARINA GÖRE)**

Arzu TAŞCAN*

ÖZ

Bu alışmada, Edirne Vilayeti hakkında 826 numaralı Ayniyat defterinde yer alan ve 1293/1876 yılında tutulan kayıtlar değerlendirilmiştir. Defterdeki kayıtlar esas itibarıyla idari, iktisadi, askeri, sosyal, hukuki, zirai, ticari meseleler ve muhacirler ile ilgilidir. Defterdeki belgelerin neredeyse tamamı taşradan sadarete gönderilen ve yukarıda bahsedilen konularla ilgili olan dilekçelere cevap olarak yazılmıştır. Bu cevabi yazılarda taşradan gelen dilekçelerin konuları özetlenmiş ve idarecilerin yapması gerekenler belirtilmiştir. Böylece bu defterlerin halk ile resmi makamlar arasındaki ilişkilerin nasıl yürütüldüğüne dair de veriler sunduğu anlaşılmaktadır. Makale yazılırken deftere kaydedilmiş olan belgeler okuyuculara daha ayrıntılı veri sağlamak adına bazen kısmen özetlenmiştir. Bazen belgenin sadece konusundan bahsedilmiş, bazen de tamamına yer verilmiştir. Bu alışma esnasında Ayniyat defterindeki belgeler konularına göre tasnif edilmiş ve kendi aralarında konu bütünlüğü sağlanmaya çalışılmıştır. Defterin ayrıntılı içeriği ve değerlendirilmesi bu tasnife göre düzenlenen başlıklar altında sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Ayniyat Defteri, İdari Durum, İktisadi Meseleler, Çerkes Muhacirleri

* Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Manisa, ORCID: orcid.org/0000-0001-5618-8901, E-posta: arzu.tascan@cbu.edu.tr

OPEN ACCESS

ARZU TAŞCAN

**A SECTION ON THE ADMINISTRATIVE, ECONOMIC AND
SOCIAL HISTORY OF THE PROVINCE OF EDİRNE IN THE LATE
XIXTH CENTURY
(ACCORDING TO NUMBERED 826 AYNİYAT BOOK RECORDS)**

ABSTRACT

The records kept in the 826 numbered Ayniyat book in the year of 1293/1876 were evaluated in this study. The records in the book are mainly related to administrative, economic, military, social, legal, agricultural, commercial and immigrant issues. Almost all the documents in the Ayniyat book were written in response to the provincial requests to the government and related to the issues we mentioned above. In these responses, the articles of the requests coming from provinces are summarized and what the administrators have to do is stated. Thus, it is understood that these books also provide data on how relations between the public and the authorities are carried out. Documents that were recorded in the book during the writing the article were sometimes summarized to provide more detailed data to the researchers. Sometimes only the subject matter of the document was mentioned, sometimes the entire document was included. In the course of this study, the documents in the Ayniyat book were classified according to their subjects and tried to establish integrity between them. The detailed content and evaluation of the book were presented under the titles ordered by this classification.

Keywords: Edirne, Ayniyat Book, Administrative Situation, Economic Issues, Circassian Immigrants

Giriş

Ayniyat defterleri “XIX. yüzyılda Sadaret dairesinden nezaretlere, vilayetlere ve diğer makamlara yazılan tezkirelerin aynen suretlerinin kaydedildiği” defterlerdir.¹ Sadaret’in h. 1227-1330/m. 1812-1912 tarihleri arasında bahsedilen makamlarla yapılan yazışmalarının muhtelif konulardaki kayıtlarını içeren bu defterler toplam 1875 adettir.² Ayniyat defterleri kamu davaları, şahsi davalar ve resmi makamlar arasındaki anlaşmazlıklar ile idari ve mali konuların yanı sıra nizamname ve talimatnameleri ihtiva etmektedirler.³

¹ Necati Aktaş, “Ayniyat Defteri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1991, s. 277.

² *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 147, Dördüncü Baskı, İstanbul 2017, s. 119.

³ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, 2017, s. 194.

XIX. YÜZYIL SONLARINDA EDİRNE VİLÂYETİ'NİN İDARİ, İKTİSADİ ve SOSYAL
TARİHİNDEN BİR KESİT

(826 NUMARALI AYNİYAT DEFTERİ KAYITLARINA GÖRE)

Ayniyat defterlerinden “XIX. yüzyılda eyaletlerin durumu, Osmanlı müesseselerinin ve bürokrasisinin işleyişi hakkında ayrıntılı bilgiler elde etmek mümkün olmaktadır.”⁴ “Bu defterler Osmanlı sosyo-ekonomik tarihi ile şehir tarihi çalışmalarında çok fazla kullanılmış defterler değildir.”⁵ Şehir tarihi çalışmalarında görülmesi gereken defter tasniflerinden biri olan Ayniyat defterleri “ilgili olduğu vilayeti ilgilendiren pek çok yazışmanın özetini içermesi bakımından oldukça önemlidir. Defterlerdeki verilerden taşranın merkezden isteklerinin neler olduğu, merkezin bu isteklere cevabı, eğer verilen emirler taşra idarecileri tarafından yerine getirilmediyse bunun sebepleri ve bütün bu yazışmaların süreci, dönemin sosyal koşulları, ihtiyaçları, yapılan yenilikler ve bunların nasıl uygulandığı anlaşılabilir, böylece merkez ile iletişim halindeki bölgenin durumu ortaya çıkarılmaktadır. Devletin ekonomik ve sosyal durumu ile birlikte hangi yeniliklere öncelik verildiği ve ne tür yapılanmaya destek olunduğu konuları bu defterler sayesinde ayrıntılarıyla bilinebilmektedir. Özetle bu defterlerden ilgili bölgenin idari, mali, ticari, sosyal ve askeri birçok özelliğini öğrenmek mümkündür.”⁶

Osmanlı Arşivinde Ayniyat defterleri kataloğunda 819-828 sıra numaralarında kayıtlı toplam 10 adet “Edirne, Adana, Şarkî Rumeli” adlı defter bulunmaktadır.⁷ Defterlerde Edirne, Adana ve Şarki Rumeli vilayetlerine, bu vilayetlere bağlı sancak ve kazalara idari, mali, sosyal, hukuki, askeri ve farklı birtakım konularda gönderilmiş tezkirelerin suretleri yer almaktadır. Defterlerdeki belgelerin çoğu Hicri tarih ile tarihlendirilmiş, bazı belgelerde ise Hicri ve Rumi tarih birlikte kullanılmıştır. 826 numaralı defterin tamamında Hicri tarih kullanılmıştır.

Bu çalışmada kullanılan ve 3 Muharrem 1293/30 Ocak 1876 - 29 Zilhicce 1293/15 Ocak 1877 tarihli kayıtları incelenen 826 nolu defterdeki belgeler *şukka*⁸ denilen kısa mektuplardan ibarettir. Defterin kapağındaki

⁴ Aktaş, *a.g.m.*, s. 278.

⁵ Ertan Gökmen, “Ayniyat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi İçin Önemi, Bir Numaralı Anadolu Adi Ayniyat Defteri Örneği”, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 16, Sayı: 4, Aralık 2018, s. 444-445.

⁶ Özgür Yılmaz, “Tanzimat Dönemi Şehir Tarihi Çalışmaları Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 111, Sayı: 218, Eylül-Ekim 2015, İstanbul 2015, s. 66.

⁷ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, s. 120.

⁸ Merkezle taşra veya taşradaki iki yer arasındaki yazışmalar için kullanılan bir belge türüdür. Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, TTK, Ankara 2018, s. 233; Mektup mânasında kullanılan bir tabirdir. Mehmet Zeki Pakalın, “Şukka”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, MEB, İstanbul 2004, s. 360; Küçük tezkere, yazı.

etiketin üst kısmında *Edirne* ve alt kısmında da *2 Şa'bân sene 91-11 Rebi'ü'l-evvel 1294*⁹ yazmaktadır. Defterde 1291/1874-1875 yılına ait 63, 1292/1875-1876 yılına ait 301,¹⁰ 1293 /1876-1877 yılına ait 194 ve 1294/1877 yılına ait 18 belge olmak üzere toplam 576 belge bulunmaktadır. 232 sayfadan ibaret olan defterde kayıtlı belgelerin sağ üst kenarına belge numarası,¹¹ sağ alt kenarına ise tarih yazılmıştır. Defterin her sayfasının sol kısmı *cevâb hânesi* olarak belirlenmiştir ve eğer varsa sol tarafındaki bu kısma belgenin vilayetten gönderilen *cevâbı* kaydedilmiştir. Her sayfanın ilk belgesinin başında yazının gönderildiği makam açıkça belirtilmiş, aynı sayfadaki diğer belgeler eğer aynı makama gönderiliyorsa *bu dahi* şeklinde kaydedilmiştir. Sonraki sayfada ilk belgenin başına önceki sayfa ile aynı olsa bile makam adı yine yazılmıştır. Defterdeki kayıtlar rika türünde ve siyah mürekkeple yazılmış olup renkli mürekkep kullanılmamıştır. Kısaca genel özelliklerini verdiğimiz 826 nolu Ayniyat defterindeki kayıtlara göre Edirne Vilayeti'nde meydana gelen idari, askeri, iktisadi ve sosyal olaylara dair kayıtların ayrıntılı içeriği ve değerlendirilmesi bu tasnife göre düzenlenen başlıklar altında sunulmuştur.

A. İdari Konulara Dair Kayıtlar

1. İdareci ve Memurlar

826 nolu Ayniyat defterinin incelenen kayıtlarında idari konulara dair pek çok belgeyle karşılaşmıştır. Bunlar Edirne Vilayeti'nin idari yapısı, memurların tayin ve azilleri, istifa, idarecinin övülmesi, izin talebi, halkın memurlardan ve idarecilerden şikâyetleri ve bir bölgede ortaya çıkan özel şartlardan dolayı yapılmış olan görevlendirmelere dairdir. Aşağıda ayrıntılı muhtevaları verilen belgelerde memurlarla ilgili söz konusu bu hallerde merkez ve taşra yöneticilerinin ne gibi resmi muamelelerde bulduklarına dair bazı bilgilerle karşılaşmaktadır: İstifa veya başka bir şekilde görevinden ayrılan memurlar tebriye-i zimmet mazbatasına talep

Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi Yay., Ankara 1993, s. 1003.

⁹ 14 Eylül 1874-26 Mart 1877.

¹⁰ Defterin 1291/1874-1875 ve 1292/1875-1876 yılına ait olan kayıtları Yüksek Lisans tezi olarak çalışılmıştır. Anıl Atasoy, *826 Numaralı Edirne, Adana, Şarki Rumeli Ayniyat Defterinin Edirne Vilâyeti'ne Ait 1291-1292/1874-1875 Yıllarındaki Kayıtların Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Arzu Taşcan, Manisa 2021.

¹¹ Belge numarası verilmeyen kayıtlara da rastlanmıştır.

XIX. YÜZYIL SONLARINDA EDİRNE VİLÂYETİ'NİN İDARİ, İKTİSADİ ve SOSYAL
TARİHİNDEN BİR KESİT

(826 NUMARALI AYNİYAT DEFTERİ KAYITLARINA GÖRE)

ediyor, mühürleri ise görevde buldukları mahallin idarecisi tarafından Sadaret'e gönderiliyordu. Tayin veya azil durumunda haksızlığa uğradığını düşünen memurlar hak talebinde bulunabiliyorlar, hükûmet tarafından ise bu memurlar hakkında yapılması gerekenlere dair taşra idarecilerine bilgi veriliyordu. Aşağıda, Tekfurdağı Nâibi Mehmet Sadık Efendi hakkındaki belgede olduğu gibi bazı durumlarda ilgili makamların bilgi ve görüşleri doğrultusunda karar veriliyor ve taşra idarecilerine ilgili birimin açıklamalarına göre ne gibi muamelelerde bulunacakları beyan ediliyordu. İdareci ve memurlar hakkındaki bu bölümün ilk kısmında yer verilen belgelerden ikisi taşrada görev yapan memurların övülmesi ve destek olunması hakkındadır. Buradan hareketle devletin bazen memurlarını takdir ettiği, sırf bu sebeple vilayeti bilgilendirdiği anlaşılmaktadır. Bu bölümün ikinci kısmında yer verilen belgeler ise taşrada görev yapan memurlar ve idareciler hakkında halk tarafından yapılan şikâyetler hakkındadır. Şikâyet dilekçelerinde taşra idarecilerinin haksız uygulamalarından bahsedilmiş, bu uygulamaların durdurulması için yöneticilerden yardım ve destek istenmiştir. Sadaret'ten Edirne Vilayeti'ne gönderilen şukkalarda konu hakkında araştırma yapılması, eğer bahsedilenler doğru ise adaletin sağlanıp haksızlıkların durdurulması istenmiştir. Bunlardan Kırkkilise Kazası müftüsü hakkında, *müftünün lehinde ve aleyhinde* gelmiş olan dilekçelere binâen gönderilen şukkada müftünün lehine ve aleyhine dair bir veriye rastlanmamıştır. Bu belgede bahsedilmese de konusu müftü ile ilgili olduğundan Meşihat makamının bilgisi ve görüşü doğrultusunda hareket edilmiş olmalıdır.

Rahatsızlığından ötürü izinli olarak İstanbul'a gelmiş olan Otluk Nahiyesi müdürü Mehmet Sabri Efendi daha sonra da görevinden istifa ettiğini, bu nedenle tebriye-i zimmet mazbatasının düzenlenip gönderilmesini bir dilekçe ile bildirmiştir.¹² Aynı konulu bir talep de Gelibolu eski mutasarrıfı merhum Fahri Bey'in¹³ babası tarafından yapılmıştır.¹⁴ Merhum Fahri Bey'in Gelibolu'dan gönderilen iki adet

¹² BOA. BEO. AYN.d. Edirne, Adana, Şarkî Rumeli, Fon No: 595, Defter No: 826, Belge No: 2480, s. 163, (29 R 93/24 Mayıs 1876). Hicri ay adları ve yıl belgelere kaydedildiği şekliyle yazılmıştır. (Bundan sonraki dipnotlarda defterin künyesi kısaltılarak sadece belge ve sayfa numaraları yazılacaktır.)

¹³ Fahri Bey [12]92/1875 yılında Gelibolu Mutasarrıflığına atanmıştır. BOA, İ.DH., 711/49759, (28 L 92).

¹⁴ No: 3947, s. 176, (9 C 93/2 Temmuz 1876).

mührünün ise teslim alınarak ilgili yere teslim edildiğine dair de Sadaret'ten Gelibolu Mutasarrıflığı'na bilgi verilmiştir.¹⁵

Zağra-i Atik Kaymakamı Nazif Bey'in memuriyeti hakkında Edirne Vilayeti'ne bir mektup gönderilmiş, Nazif Bey övülerek kendisine destek olunması istenmiştir.¹⁶ Tekfurdağı Tahrirat Müdürü Sırrı Efendi'nin dürüst hizmetlerinden dolayı takdir edilmesi gerektiği, aleyhine yapılan saldırı ve müdahalelerin¹⁷ durdurulması vilayete bildirilmiştir.¹⁸

Gelibolu Sancağı Tahrirat Kâtibi Abdullah Efendi'nin yerine başkası gönderilince Abdullah Efendi görevinde devam etmek için yardım ve merhamet dilemiştir. Sadaret'ten gönderilen şukkada atanan kişinin henüz resmi yazısı gelmediğinden Abdullah Efendi'nin sebepsiz yere görevinden alınmasının adalete aykırı olacağı ifade edilmiştir ve Abdullah Efendi'nin görevine devam ettirilmesi istenmiştir.¹⁹ Benzer şekilde Filibe Tahrirat Müdürlüğü'nden sebepsiz yere ayrılıp Sadaret Mektûbi Odası'nda çalışmaya başlayan Faik Bey'in İslimye Tahrirat Müdürlüğü'ne atanmasının uygun olduğu belirtilmiştir.²⁰ Görev süresi dolan Tekfurdağı Nâibi Mehmet Sadık Efendi görevinde kalmak istese de memuriyetinin sakıncalı olduğuna ilişkin gelen bilgi üzerine mesele hakkında Şeyhülislamlık makamının görüşü sorulmuştur. Buradan alınan cevap da olumsuz yönde olmuş, Mehmet Sadık Efendi'nin yerine mevâliden muhrec Muhtar Efendi'nin tayin edildiği Tekfurdağı Mutasarrıflığı'na bildirilmiştir.²¹

Külebi Nahiyesi köylerinin muhtarları gönderdikleri dilekçede Filibe Sancağı'na bağlı müdürlük olan Karlova Kasabası'nın kaymakamlık idaresine dönüştürülmesini istemediklerini bildirmiş, buna sebep olarak da bazı idarecilerin kaymakamlık idaresini kendi çıkarları için talep ettiklerini göstermişlerdir.²² Filibe Sancağı'ndaki köylerin imam ve muhtarları tarafından yazılan dilekçede Filibe Sancağı'na atanan mutasarrıf hakkında İstanbul'a gönderilmek üzere düzenlenen iki adet şikâyet dilekçesinin Hacı

¹⁵ No: 655, s. 138, (19 M 93/15 Şubat 1876).

¹⁶ No: yok, s. 204, (29 N 93/18 Ekim 1876).

¹⁷ Belgede bu konuda bir açıklama yapılmamıştır.

¹⁸ No: yok, s. 151, (24 S 93/21 Mart 1876).

¹⁹ No: yok, s. 137, (16 M 93/12 Şubat 1876).

²⁰ No: 000, s. 137, (16 M 93/12 Şubat 1876).

²¹ No: 35, s. 157, (21 Ra 93/16 Nisan 1876).

²² No: 285, s. 154, (Selh-i S 93/27 Mart 1876); 19 S 93/16 Mart 1876 tarihli bir belgeye göre Karlova'nın bir süre önce Kaymakamlık idaresine dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. BOA, ŞD. 1909/55 (19 S 93).

XIX. YÜZYIL SONLARINDA EDİRNE VİLÂYETİ'NİN İDARİ, İKTİSADİ ve SOSYAL
TARİHİNDEN BİR KESİT

(826 NUMARALI AYNİYAT DEFTERİ KAYITLARINA GÖRE)

Reşid Efendi ve Şaban Ağa tarafından nasıl ele geçirildiği sorulmaktadır.²³ Kırkkilise ahalisi gönderdikleri dilekçede bölgede üzüm aşarından dolayı meydana gelen çekişmeyi kaymakamın olumlu bir neticeye bağlamak yerine kendilerini tutuklattığını ve serbest bırakılmalarının sağlanmasını istemektedirler. Vilayete gönderilen şukkada vergi konusunun olumlu bir neticeye bağlanması ve ayrıca kaymakam hakkında yapılan şikâyetin araştırılıp gerçeğin ortaya çıkarılması istenmiştir.²⁴ Çırpanlı Eşref imzasıyla gönderilen dilekçede de Çırpan Kaymakamı'nın haksız uygulamalarından şikâyet edilmektedir. Çırpanlı Mustafa ve Süleyman efendilerin iltizam etmiş oldukları Zağra ve Çırpan kazalarının 1291/1874 senesine ait aşar borcunun tahsili için zahire satışının yapılması gerekmektedir. Bu iş için Çırpanlı Eşref Filibe'ye gidince, Çırpan Kaymakamı kendisinin Filibe Mutasarrıflığı'ndan iadesini istemiştir. Eşref adlı bu kişi Çırpan Kaymakamı'nın kendisine bu şekilde davranırken bazılarının yine 1291/1874 senesi aşarından kalan borçlarını ise görmezlikten geldiğinden ve aldırış etmediğinden bahsetmiştir.²⁵ Karınabad Kaymakamı hakkında yapılan şikâyetin konusu ise, kaymakamın sahipsiz denilerek idareye teslim edilen hayvanların sahiplerini araştırmadan Çerkeslere dağıtmasıdır.²⁶ Kırkkilise Kazası müftüsü hakkında daha önceden lehte ve aleyhte bölgeden gelen dilekçeler değerlendirilmiş ve müftü hakkında araştırma yapılarak Sadaret'e bildirilmesi vilayetten daha önceden istenmişse de herhangi bir cevap gelmemiştir. Müftü Ahmet Hamdi hakkında araştırma yapılarak sonucun bildirilmesi tekrar istenmiştir.²⁷

Defterde özel durumlar nedeniyle izin isteyen veya görevlendirilen memurlara dair birkaç belge bulunmaktadır. Bu belgelerden anlaşıldığı kadarıyla özel görevlendirmeler bir yerin idarecisinin yetersiz kaldığı, vazifesini kasıtlı veya kasıtsız aksattığı, bir meseleye karşı kayıtsız kaldığı durumlar ile bazı araştırma ve soruşturmalar için yapılmıştır. Tüccardan Mösyö Zarifi'nin Bergos Kazası'ndaki çiftliğine ve diğer çiftlik ile karyelere bazı Çerkeslerin saldırarak hayvanlarını ve mallarını gasp ve yağma ettikleri, yetkililerin bu olayların önlenmesi için hiçbir şey yapmadıklarına dair şikâyeti üzerine Zühdü Bey araştırma yapmak üzere bölgeye gönderilmiştir. Zühdü Bey'e araştırmaları sırasında gerekli desteğin ve

²³ No: 4470, s. 178, (23 C 93/16 Temmuz 1876).

²⁴ No: 4397-4393, s. 134, (6 M 93/2 Şubat 1876).

²⁵ No: 2399, s. 189, (25 Receb 93/16 Ağustos 1876).

²⁶ No: 2900, s. 202, (16 N 93/5 Ekim 1876).

²⁷ No: 11102, s. 143, (4 S 93/1 Mart 1876).

yardımın sağlanması, suçluların yakalanıp hapsedilmesi ve çalınan hayvan ve malların sahiplerine teslim edilmesi İslimye Mutasarrıflığı ve Bergos Kaymakamlığı'na bildirilmiştir.²⁸ Dâr-ı Şûrâ-yı Askeri Harbiye Dairesi memurlarından Refet Bey Rodoscuk'taki arazilerinden dolayı ortaya çıkan müdahaleyi durdurmak için o bölgeye gideceğini bildirerek gerekli muamelenin yani izin işlemlerinin yapılmasını istemiştir.²⁹ Fuad Bey, Merhum Halil Rifat Paşa'nın ailesinin Ahyolu Bergosu'ndaki arazisinin araştırılması için gönderilmiştir.³⁰ Diğer görevlendirmeler ise Filibe, İslimye ve Bulgaristan'da meydana gelen olayları araştırmak üzere gönderilen memurlar hakkındadır. Edirne Vilayeti tarafından Filibe ve İslimye havalisindeki olayları araştırmak üzere iki memurun 1000'er kuruş maaşla istihdam edilmesi, maaşlarının ise 1291 senesi bütçesinden ayarlanan bakiyeden ödenmesi istenmiştir. Maliye Nezareti bu talebi uygun bulmuş ve vilayete de bu hususta gerekenin yapılması bildirilmiştir.³¹ Bulgaristan'daki olayları araştırmak, fesat çıkarıcıların reislerinin yalanlarına karşı Avrupa gazetelerini bilgilendirmek üzere Sadık Efendi gönderilmiştir. Sadık Efendi'ye görevi sırasında her türlü yardımın sağlanması, ayrıca vilayet dâhilindeki bütün mutasarrıflıklara gerekli tebligatın yapılması, Tuna Vilayeti'ne de durumun bildirildiği Edirne Vilayeti'ne beyan edilmiştir.³² Abdullah Bey ise ihtilal esnasında Filibe'de silah araştırmasında bulunmak üzere görevlendirilmiştir.³³

2. Edirne Vilayeti'nin İdari Durumu ve Yer Adları

“II. Mahmut 1826'da Yeniçeri ocağının kaldırılışına kadar devraldığı yönetim biçimini aynen korumuştur. Bu tarihten itibaren Osmanlı yönetim sisteminde yeni düzenlemeler” yapılmaya başlanmıştır.³⁴ Bunlardan biri de 1836 yılında ülke yönetiminde yapılan düzenlemedir. “II. Mahmut'un doğrudan ilgi ve çabası sonunda İstanbul'da bulunan valilerin de katılmalarıyla oluşturulan “Meclis-i Şûrâ'da oy birliği ile Anadolu'dan

²⁸ No: yok, s. 172, (22 Ca 93/15 Haziran 1876).

²⁹ No: 4770, s. 179, (23 C 93/16 Temmuz 1876).

³⁰ No: 1526, s. 176, (9 C 93/2 Temmuz 1876).

³¹ No: 2352, s. 142, (4 S 93/1 Mart 1876).

³² No: yok, s. 168, (14 Ca 93/7 Haziran 1876); Sadık Efendi'nin görevlendirilmesi ve maaşı hakkında belgeler için bkz. BOA, İ.HR. 271/16352 (27 Ş 93/17 Eylül 1876); BOA, HR.İD. 1430/2 (9 Ekim 1876); BOA, İ.HR. 272/16381 (24 N 93/13 Ekim 1876).

³³ No: 9338, s. 217, (8 Z 93/25 Aralık 1876).

³⁴ Musa Çadırcı, “Tanzimat'ın İlânı Sıralarında Türkiye'de Yönetim (1826-1839)”, *Bellekten*, Cilt: LI, Sayı: 201, Aralık 1987, s. 1227.

XIX. YÜZYIL SONLARINDA EDİRNE VİLÂYETİ'NİN İDARİ, İKTİSADİ ve SOSYAL
TARİHİNDEN BİR KESİT

(826 NUMARALI AYNİYAT DEFTERİ KAYITLARINA GÖRE)

başlamak üzere ülke yönetim birimleri yeniden düzenlenmiştir.”³⁵ Bu yeni düzenleme ile Rumeli Eyaleti'nin Paşa Sancağı'na bağlı bir kaza olan Edirne, Edirne Eyaleti Müşirliği olarak yapılandırılmıştır.³⁶ 1864 Vilayet Nizamnamesinin ilan edilip uygulanmaya başlamasına kadar geçen sürede taşra idaresinde 1840, 1842, 1846, 1849, 1852 ve 1858 yıllarında çeşitli düzenlemelere gidilmişse de Edirne'nin idaresinde çok fazla bir değişiklik olmamıştır.³⁷ 1864 Nizamnamesi başlangıçta pilot bölge olarak Tuna Vilayeti'nde, zaman içerisinde bütün Osmanlı coğrafyasında³⁸, 1867 yılında Osmanlı coğrafyasının diğer bölgelerinde de uygulanmaya başlamıştır.³⁹ Oluşturulan Edirne Vilayeti'ne İslimye, Tekfurdağı, Gelibolu ve Filibe sancakları bağlanmıştır.⁴⁰ 1871 Vilayet Nizamnamesi ise 1864 Nizamnamesinden çok farklı olmayıp vilayet idaresinde çalışan memurların görev tanımlarını ve sorumluluklarını kapsamaktadır⁴¹ ve “1913 yılında İttihat ve Terakki tarafından çıkarılacak yeni kanuna kadar yaklaşık kırk iki yıl yürürlükte kalmıştır.”⁴²

826 nolu Ayniyat defterinin 1293/1876 yılı kayıtlarında Edirne Vilayeti'ne bağlı altı sancağın adı zikredilmektedir. Bunlardan sadece bir defa zikredilen Sofya⁴³ Sancağı 1877 yılının Edirne Vilayeti Salnamesi'nde sancak⁴⁴ olarak kayıtlı iken ayniyat defterinin incelenen dönemi olan 1293/1876 yılının salnamesinde kayıtlı değildir.⁴⁵ Defterde adı geçen diğer

³⁵ Çadircı, *a.g.m.*, s. 1228.

³⁶ “Aynı yerde, s. 1228-1229”; Ayrıca bkz. Sadık Emre Karakuş, *Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839)*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mustafa Öztürk, Elazığ 2018, s. 200-203.

³⁷ Ayla Efe, “Tanzimat'ın Eyalet Reformları 1840-64 Silistre Örneği”, *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt 6, Sayı 22, Yaz 2009, s. 87-109; Metin Ünver, “Vilayet Nizamnamelerinin Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatına Etkileri (1864-1876)”, *1864 Vilayet Nizamnamesi*, Erkan Tural-Selim Çapar, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara 2015, s. 98-100; ayrıca bkz., Tefik Evcı, *Tanzimat Döneminde Edirne (1839-1908)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mehmet Seyitdanlıoğlu, Ankara 2019, s. 19-76.

³⁸ Mehmet Seyitdanlıoğlu, “Tuna Vilâyeti Nizâmnamesi”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt: 5, Sayı: 2, Ankara 1996, s. 69.

³⁹ Mehmet Seyitdanlıoğlu, “1871 Vilayet Nizamnamesinin Getirdikleri”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 5, Sayı 5, , Eylül 1996, s. 89.

⁴⁰ Evcı, *a.g.t.*, s. 94-95.

⁴¹ Ünver, *a.g.m.*, s. 111.

⁴² Seyitdanlıoğlu, “1871 Vilayet Nizamnamesinin Getirdikleri”, s. 90.

⁴³ No: 6429, s. 193, (14 Ş 93/4 Eylül 1876).

⁴⁴ *Salname-i Vilayet-i Edirne*, 8. Def'a, Edirne Vilayet Matbaası, r. 1293/h. 1294/m. 1877, s. 103-112.

⁴⁵ *Salname-i Vilayet-i Edirne*, 7. Def'a, Edirne Vilayet Matbaası, h. 1293/m. 1876.

ARZU TAŞCAN

sancaklar; Edirne, Filibe, İslimye, Gelibolu ve Tekfurdağı sancaklarıdır. Sancakların yanında kaza, nahiye, kasaba ve köy isimleri de tespit edilmiştir. Defterde, Edirne Vilayeti dâhilinde olup da bağlı olduğu yerin belirtilmediği yer adları da bulunmaktadır. Aşağıdaki tablolar 826 numaralı defterin incelenen 1293/1876 yılına ait belgelerdeki verilere göre düzenlenmiştir.

Tablo 1: 826 Nolu Ayniyat Defterindeki Kayıtlarda Yer Alan Sancak ve Kazalar

Edirne	Filibe	İslimye	Gelibolu	Tekfurdağı
Edirne	Zağra-i Atik	Karinabad	Keşan	Hayrabolu
Kırkkilise	Kızanlık	Misivri	İnöz	Midye
Cısr-i Ergene	Çırpan	Ahyolu	Şarköy	Çorlu
Dimetoka	Hasköy	Bergos ⁴⁸	Gümülcine	Vize (Vize Saray)
Kızılağaç	Avratalan ⁴⁶			
Pınarhisar	Pazarcık ⁴⁷			
Ferecik				

Tablo 2: 826 Nolu Ayniyat Defterindeki Kayıtlarda Yer Alan Köy, Kasaba ve Nahiyeler

KÖYLER	BAĞLI OLDUĞU İDARİ BİRİM
Abane	Vize Kazası
Ahır	Edirne Kazası Ada Nahiyesi
Ahi Mehmed	Vize Kazası Vize Nahiyesi
Alacaortaköy	Dimetoka Kazası
Alefli	Çorlu Kazası Çorlu Nahiyesi
Amedyazılı	Bergos Kazası
Ayvacık	Bergos Kazası
Bosna	Edirne Kazası
Delüller	Filibe Vilayeti
Derbend	Edirne Vilayeti
Duraklı (?)	Kızılağaç Kazası
Gaybiler	Edirne Vilayeti
Gevgila(?)	Zağra-i Atik Kazası Zağra-i Atik Kasabası
Hacı Sungurlu	Hayrabolu Kazası
Hora	Şarköy Kazası Şarköy Nahiyesi
İğneci	Kırkkilise Kazası Kırkkilise Kasabası
İstrelce	Tatarpazarı Kazası Tatarpazarı Kasabası

⁴⁶ 1876 ve 1877 yıllarının salnamelerinde kaza kaydı yoktur.

⁴⁷ Defterde idare şekli kayıtlı değildir. 1877 yılının salnamesinde kaza olarak kaydedildiği için Pazarcık kaza sütununa yazıldı. *Salname-i Vilayet-i Edirne*, 1877, s. 113; Pazarcık, Ayniyat defterinin kayıt yılı olan 1876 yılının salnamesinde Filibe'nin kazaları arasında yer almaz.

⁴⁸ Sadece 24 Haziran 1875 tarihli bir belgede Tekfurdağı'na bağlı kaza olarak geçmektedir. Belge no: 3242, s. 70.

**XIX. YÜZYIL SONLARINDA EDİRNE VİLÂYETİ'NİN İDARİ, İKTİSADİ ve SOSYAL
TARİHİNDEN BİR KESİT
(826 NUMARALI AYNİYAT DEFTERİ KAYITLARINA GÖRE)**

Kalifer	Filibe Vilayeti
Kara Halil	Tekfurdağı Sancağı
Kavakdere	Kırkkilise Kazası Kırkkilise Kasabası
Koçlu	Kırkkilise Kazası Kırkkilise Kasabası
Korucu	Keşan Kazası
Pinke	Vize Kazası
Orgaz	Midye Kazası
Ruskası	Ahyolu Bergosu Kazası
Sarıcabalabancık	Edirne Vilayeti
Sarıhanlı	Edirne Vilayeti
Sofular	Tekfurdağı Sancağı
Tepe	Pınarhisar Kazası
Türbedere	Çorlu Kazası Çorlu Nahiyesi
Umurbey	Hayrabolu Kazası
Üçler	Edirne Vilayeti
KASABALAR	BAĞLI OLDUĞU İDARİ BİRİM
Avratalan	Avratalan Kazası
Cisr-i Ergene	Cisr-i Ergene Kazası
Çorlu	Çorlu Kazası
Gümülcine	Gümülcine Kazası
Karlova	Tatarpazarı Kazası
Kırkkilise	Kırkkilise Kazası
Misivri	Misivri Kazası
Şarköy	Şarköy Kazası
Tatarpazarı	Tatarpazarı Kazası
Vize	Vize Kazası
Zağra-i Atik	Zağra-i Atik Kazası
NAHİYELER	BAĞLI OLDUĞU İDARİ BİRİM
Ada	Edirne Kazası
Brasdam	Filibe Sancağı
Koyuntepe	Keşan Kazası
Külebi	Filibe Sancağı
Otluk	Edirne Vilayeti

B. İktisâdî Konulara Dair Kayıtlar

1. Vergiler

Osmanlı tımar sisteminin zayıflamasıyla öşür vergisini toplama işi iltizama verilmeye başlanmıştır. Tanzimat dönemiyle başlayan yeni mali uygulamalarda aşar, bütçenin en önemli gelirlerinden biri olmuştur. Bu dönemde aşar vergisinin tahsili birçok aşamadan geçmiştir. Mültezimlerin elinde büyük yolsuzluklara ve şikâyetlere yol açtığı için 1840 yılında vergi tahsilat işi kısa bir süre muhassıl denen resmi memurlar tarafından

yapılmaya başlamıştır. Muhassılların yetersizliği yüzünden hazinenin büyük zarara uğradığı ve köylü için şikâyet konusu olan hususların bu yöntemle de giderilmediği görülünce birkaç yıllık bir tecrübeden sonra tekrar iltizam yöntemine dönmüştür. Böylece Tanzimat'ın ilk üç yılı hariç bütün dönem boyunca aşar vergilerinin iltizam yöntemiyle toplanması sürdürülmüştür.⁴⁹ “1856 yılında ise resmen kaldırılan iltizam sistemi pratikte yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir”.⁵⁰ “1868'den itibaren iltizam görev ve düzenlemelerinin merkezî hükûmetten valiliklere devriyle daha sıkı denetim sağlanmış ve suiistimaller büyük ölçüde engellenebilmiştir.”⁵¹

Ayniyat Defterindeki belgelerde aşar vergisi konusuna dair bazı kayıtlara rastlanmıştır. Önceki dönemlere ait vergi borçları ve bu vergilerin nasıl tahsil edileceği, mültezimlerin usulsüzlükleri ve meydana gelen mağduriyetler nedeniyle halkın şikâyetleri belgelere yansımıştır.

Zimmetlerinde 1291/1874 senesi aşarından kalan ve hükûmetçe alınmasına karar verilen buğdayın numunesine uygunsuz denilerek reddedildiğine dair mültezim vekili Ahmed ve Vasilaki tarafından Zağra-i Atık'ten telgraf gönderilmiştir.⁵² Çırpanlı Mustafa ve Süleyman efendilerin Zağra ve Çırpan kazalarının 1291/1874 senesine ait aşar bedellerinin ödenmemiş olan 1 yük 10 bin kuruşluk borç tutarının 21'er gün arayla iki taksitte ödenmesi Çırpanlı Eşref imzasıyla gönderilen telgrafta talep edilmiştir.⁵³ Daha önce Edirne Vilayeti'nden vergilerin eksiksiz gönderilmesi istenmiş ve vilayetten bu hususa dair gelen cevapta Filibe'den başka diğer sancakların vergilerinin eksiksiz gönderildiği, Filibe'nin 100 yük kuruşu aşan bakayasının ödenmesinin ise mültezimlerin ellerinde olan zahirenin satışına bağlı olduğu ifade edilmiştir. Ancak vilayete yazılan şukkada borçların zaten daha önceden üç ay ertelendiği, şimdi ise ödenme zamanının geldiği, borçların hemen tahsil edilerek hazineye ödenmesinin

⁴⁹ Ahmet Tabakoğlu, “Öşür”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul 2007, s. 101-102; ayrıca bkz. Reşat Kaynar, *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*, TTK, Ankara 2010, s. 225.

⁵⁰ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kurumsal Değişim ve Nüfus*, Çevirenler: Akile Zorlu Durukan, Kaan Durukan, İmge Kitabevi Yay., Ankara 2008, s. 98.

⁵¹ Berrin Günay ve Asım Furkan Tekir, “Tanzimat Sonrası Vergi Reformlarının Anayasal Vergilendirme İlkeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 24, Sayı 2, Aralık 2018, s. 735; bkz. Mehmet Zeki Pakalın, “Âşar”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 1, MEB, İstanbul 2004, s. 98.

⁵² No: 849, s. 161, (21 R 93/16 Mayıs 1876).

⁵³ No: 2399, s. 189, (25 Receb 93/16 Ağustos 1876).

XIX. YÜZYIL SONLARINDA EDİRNE VİLÂYETİ'NİN İDARİ, İKTİSADİ ve SOSYAL
TARİHİNDEN BİR KESİT

(826 NUMARALI AYNİYAT DEFTERİ KAYITLARINA GÖRE)

gerekli olduğu bildirilmiştir.⁵⁴ Bâb-ı zaptiyeden gönderilen ve Kapudan Kosti'nin ifadelerini içeren bir jurnalde Şarköy Kazası'nda bulunan Hora Karyesi ahalisinin yükümlü oldukları vergileri ödemiş olmalarına rağmen çorbacıların nizama aykırı olarak masraf adıyla yeniden akçe istediklerine dair bir bilgi gönderilmiştir.⁵⁵ Filibe Sancağı'na bağlı Delüller Köyü mültezimi Abdülkadir tarafından gönderilen dilekçede Mal Müdürü Emin Efendi'nin yaptığı aşar bedeli muamelelerinin aşarın üçte bir miktarının ödenmesine engel olacağından, diğer bir deyişle yolsuzluk yapacağından bahsedilmiştir.⁵⁶ Kırkkilise Kasabası üzüm aşarı mültezimi Tevfik Efendi ile ahali arasında aşar bedeli hakkında bir süredir bir çekişme devam etmekte ve mültezim hakkında ahalinin şikâyetlerini içeren dilekçeler gönderilmektedir. Bu dilekçelerde bahsedilen vergi hususu hakkında Maliye Nezareti'nin bilgisine müracaat edilmiştir. Nezaret tarafından yapılan inceleme sonucu mahallince belirlenen rayicin⁵⁷ adalet ve hakkaniyete uygun olduğu, mültezimin de buna uyması gerektiği Sadarete açıklanmıştır. Maliye Nezareti'nin bu tebliğinin uygulanması, mültezimin de belirlenen hesaptan tahsile başlaması Edirne Vilayeti'ne bildirilmiştir.⁵⁸ Hasköy Kazası'ndaki Kıptilerden Hasan tarafından gönderilen dilekçede daha önceden ödedikleri ancak kaldırılmış olan verginin⁵⁹ hâlâ kendilerinden alındığından ve bunun da mağduriyetlerine neden olduğundan bahsedilmektedir.⁶⁰ Tekfurdağı kasap esnafı esnaflığı bırakarak başka yere gidenlerin, iflasını açıklayanların ve vefat edenlerin vergilerinin bakayası adı altında kendilerinden vergi istendiğinden dolayı mağduriyetlerini ve şikâyetlerini bildirmişlerdir.⁶¹ Usulsüz vergi toplanması ve bu durumdan dolayı mağduriyetlerin dile getirildiği diğer bir belge Edirne Vilayeti'ne bağlı Gaybiler köyü muhtarı ile ihtiyar heyeti tarafından gönderilen dilekçe üzerine vilayete gönderilen şukkadır. Dilekçede bahsedildiğine göre Gaybiler köyünden Pamuk Hasan, Tüfenkçi Ali ve Hoca Veli ile birlikte gerekenden fazla vergi toplamış ve menâfi sandıkları için zahire hasılatından elde edilen gelirin tamamını teslim etmemiştir. Bu kişiler halka kanunsuz para cezası uygulamışlar ve çeşitli baskılarda bulunarak 20 kadar hane halkının evlerini terk etmelerine neden olmuşlardır. Bu meseleyi araştırmak

⁵⁴ No: 2543, s. 147, (16 S 93/13 Mart 1876).

⁵⁵ No: 636, s. 209, (18 L 93/6 Kasım 1876).

⁵⁶ No: 11840, s. 147, (18 S 93/15 Mart 1876).

⁵⁷ BOA, ŞD. 1907/59 (10 S 90).

⁵⁸ No:2256, s. 164, (4 Ca 93/28 Mayıs 1876).

⁵⁹ Belgede verginin türü olduğu belirtilmemiştir.

⁶⁰ No: 2203, s. 160, (19 R 93/14 Mayıs 1876).

⁶¹ No: 11118, s. 142, (2 S 93/28 Şubat 1876).

için köye gönderilen memurların bazıları tarafından da sert ve aşağılayıcı muamelelere maruz kaldıkları gibi hallerden şikâyetle art arda gönderilen birçok dilekçeye rağmen vilayet merkezince şikâyetler dinlenmemiştir. Bundan dolayı köy ahalisi zor durumda kalmış ve yoksullaşmıştır.

Bütün ahalinin rahat ve huzur ortamının oluşmasının sağlanması devletın görevlerinden olduğundan zorbalardan ve sözü geçen kimselerin zulüm ve tahkirlerinin ve ortaya çıkan sonuçlarının önlenmesinin de memurların özen ve gayret göstermelerine bağlı olduğu beyan edilerek dilekçelerde bahsedilen Hasan ve arkadaşlarının yaptıkları zulümlerin cezalandırılması gerektiği, mesele hakkındaki incelemenin hızlı bir şekilde yapılması, sonuçlara göre gerekli muamelenin yerine getirilmesi ve meselenin esasının Sadaret'e beyan edilmesi

şukka ile vilayete bildirilmiştir.⁶² Burada bahsedilecek vergiye dair son belge ise odun ve kömür işletmesiyle ilgilidir. Ohannes tarafından gönderilen dilekçede, Nubar Paşa'nın Tekfurdağı Sancağı'na bağlı Midye Kazası'ndaki Aya Pavli Çiftliği ormanından Orgaz köyü halkının kestiği odun için mîrî ormanlardan alınan resm gibi ücret talep edildiği ve zikrolunan çiftliğin iskelesiyle civarındaki boş arsanın üzerine bazı kişiler tarafından toplanan kömür için gerekli ücretin verilmesine muhalefet edildiğinden bahsetmiştir. Bu durum hakkında Maliye Nezareti'nden bilgi istenmiştir. Nezaret'ten gelen cevapta; *hususî ve şahsî ormanlardan kesilip deniz ve nehir iskeleleriyle demiryolu istasyonlarına indirilen ve şehir ile kasabaların dâhilindeki fırın, hamam, fabrika ve taş ocağı gibi yüksek giderleri olan yerlere satılan odunun her bir çekisiyle kömürün her 100 kıyyesinden mîrî ormanlardan kesilerek nakledilen yakacaklar için 40 para pul resmi alınması* talimatının geçerli olduğu beyan edilmiştir. Bu husus anlatıldığında Ohannes şimdiye kadar böyle bir talimatın uygulandığına dair bir bilgisinin olmadığını ve bundan sonra talimat hükmüne itaat edeceğini söylemiştir. Bu konuyla ilgili başkaları tarafından da dilekçeler gönderilmiştir. Vilayete yazılan şukkada dilekçe gönderenlerin hepsi tarafından zikrolunan çiftlik iskelesi ve arsası üzerine konulan kömürden dolayı talep olunan ücretin talimata göre mahallince gereğine bakılmasının uygun bulunduğu ve gerekenin yerine getirilmesi bildirilmiştir.⁶³

⁶² No: 11923, s. 153, (29 S 93/26 Mart 1876).

⁶³ No: 7743/1561, s. 206, (12 L 93/31 Ekim 1876).

XIX. YÜZYIL SONLARINDA EDİRNE VİLÂYETİ'NİN İDARİ, İKTİSADİ ve SOSYAL
TARİHİNDEN BİR KESİT
(826 NUMARALI AYNİYAT DEFTERİ KAYITLARINA GÖRE)

2. Borçlar

Borçlarla ilgili kayıtlar kişilerle kişiler ve kişilerle resmi makamlar arasındaki bazı alacak-verecek meseleleri ile miras yoluyla kalan borçların tahsili hakkında yapılan bazı talepler için verilen cevapları içermektedir. İncelenen belgelerde borcunu ödemekte sıkıntı yaşayan kişilerin arazilerine ve mülklerine alacaklıları tarafından el konulduğu bu nedenle borçlu olan şahısların zor durumda kaldıkları anlaşılmaktadır. Borçlarını ödeyemeyen bu şahıslar borçlarının ertelenmesi veya belirli taksitler halinde ödenmesi gibi bazı kolaylıkların sağlanmasını istemektedirler. Borçlar hakkındaki belgelerin detayı aşağıdaki gibidir:

17 Eylül 1875 tarihinde mal sandığı irsalatından dolayı kendisine 2 yük 89 bin kuruşluk zimmet çıkarıldığı ile ilgili araştırmaların gecikmesi hakkında bir telgraf çeken Tekfurdağı Sancağı'nın eski sandık emini İsmail Efendi aynı talebini içeren bir dilekçe daha göndermiştir.⁶⁴ Devletin alacaklı olduğu hakkında bir diğer belge ise Posta ve Telgraf Nezareti'nden gelen tezkire üzerine vilayete yazılan şukkadır. Belgede İnöz Mal Müdürü Hakkı Efendi'nin görevinde bulunduğu sırada zimmetine geçirmiş olduğu 2059.5 kuruştan başka yine üzerinde bulunan 1109.5 kuruşun henüz ödenmemiş olduğundan bahsedilerek tutarın Hakkı Efendi'nin ve o olmazsa Ferecik Kazası idare meclisi onayıyla kefilleri olan Mehmed Rıza Bey, Sadık, Hacı Eşref ve Mehmed Fehmi efendilerden tahsil edilerek gönderilmesi bilgisini içermektedir. Vilayete gönderilen şukkada bunun gibi devlete ait borçların ertelenmeksizin hemen tahsil edilmesinin gerekli olduğu, buna göre işlemin yapılması istenmiştir.⁶⁵

Defterde şahısların resmi kurumlara olan borçlarından başka resmi kurumların da şahıslara birtakım ödemelerinin ve borçlarının olduğuna yönelik yazışmalarla da karşılaşmıştır. Elbette ki belgeler sadece şahısların iddialarını içermektedir. Defterde kaydedilen her yazının vilayetçe gönderilmiş cevabı yer almadığından borçların kesinliği hakkında kesin kanaat yürütülememektedir. Zaten vilayete gönderilen şukkalarda meselenin araştırılıp incelenmesinden sonra ortaya çıkacak sonuca göre muamele edilmesi istenmiştir. Filibe Sancağı'ndan Ramazan adlı bir kişi⁶⁶ ve Kızanlık

⁶⁴ No: 10983, s. 141, (Gurre-i S 93/26 Şubat 1876); BOA, ŞD. 1909/47.

⁶⁵ No: 83, s. 133, (5 Muharrem 93/ 1 Şubat 1876).

⁶⁶ No: 109, s. 152, (26 S 93/23 Mart 1876).

Kazası'ndan askeriyeden emekli olmuş Yusuf Ağa⁶⁷ uzun zamandan beri alamadıkları maaşlarının ödenmesi için dilekçe vermişlerdir. Kadızâde Ali Rıza Efendi, Misivri Kasabası'nda kendisine ait olan hükûmet konağı arsası için senelik 40 kuruş kira aldığını, ancak kasabanın İslimye Sancağı'na ilhakından beri bu kirayı alamadığından bahsederek hakkını talep etmiştir.⁶⁸ Mustafa Mucib Bey mütevellisi olduğu Dimetoka Kazası'ndaki Alacaortaköy karyelerinin vakıf arazi ve saire için verilen vakfiye senetleri için alınan harçların iadesini istemektedir.⁶⁹ Tüccardan Apık Efendi Bahriye hazinesinden alacağı olan 8 yük küsur kuruşun Edirne Vilayeti'nden havale edildiğini, ancak bunu henüz alamadığından işlerinde durgunluk olduğunu ve taahhütlerini yerine getirmeye gücü yetemeyeceğini ifade etmiştir. Bu hususun Tersane-i Amire imalatını zarara uğratacağından dolayı havale olunan 8 yük küsur kuruşun bir an önce ödenmesi Bahriye Nezareti'nden tezkire ile Sadaret'e bildirilmiştir. Sadaret'ten de bunun gibi havalelerin vaktinde ödenmesi gerekli bulunmuş olup gereğinin yerine getirilmesi vilayete şukka ile bildirilmiştir.⁷⁰

Kişilerin kendi aralarındaki alacak-verecek meselelerinin resmîyete yansması ve bu husustaki yazışmaları içeren belgelerden devletin kişiler arasında olsa bile resmîyete yansıyan bir meseleyi sonuna kadar takip edip ilgilenmesi hususunda dikkate şayandır. Kişisel borçlar ile ödemelerin haricinde miras yoluyla intikal eden borç ve alacakların ödenmesi ve tahsili hakkında da belgeler bulunmaktadır.

Beşinci Ordu-yı Hümâyûn erkânından Mirliva İbrahim Edhem Paşa, Filibe Sancağı'nda Despot Yaylası denilen ve Selanik Vilayeti'ne bağlı Bayramderesi'nde Cevablı Mahallesi ahalisiyle müştereken mutasarrıfı olduğu yaylada bulunan ağaçları kesip hızar ile tahta biçen kişilerden hızar ücreti talep etmektedir.⁷¹ Kırkkilise ve bazı kazaların aşarından dolayı mültezim Mehmet Rıza ile ortağı Nâzırzâde Ali Bey Kırkkiliselî sarraf Musaki'den borç almışlardır. Sarraf Musaki'nin ise diğer aşar mültezimi Ali Efendi'ye de borcu vardır. Mehmet Rıza Bey ile ortağı bu borcu kendi borçlarına saydırmak istemektedirler. Bu hususta Adliye Nezareti'nden bildirilen hükme göre (belgede hükmün ne olduğu belirtilmemiştir)

⁶⁷ No: 2771, s. 197, (27 Ş 93/17 Eylül 1876).

⁶⁸ No: 7831, s. 207, (13 L 93/1 Kasım 1876).

⁶⁹ No: 5829, s. 190, (28 Receb 93/19 Ağustos 1876).

⁷⁰ No: 123, s. 144, (6 S 93/3 Mart 1876). Bu hususun Edirne Vilayeti'ne bildirildiğine dair Bahriye Nezareti bilgilendirilmiştir. No: yok, s. 144.

⁷¹ No: 2318, s. 161, (21 R 93/16 Mayıs 1876).

XIX. YÜZYIL SONLARINDA EDİRNE VİLÂYETİ'NİN İDARİ, İKTİSADİ ve SOSYAL
TARİHİNDEN BİR KESİT

(826 NUMARALI AYNİYAT DEFTERİ KAYITLARINA GÖRE)

gereğinin yapılması vilayete bildirilmiştir.⁷² Edirne Vilayeti'ne gönderilen bir şukkada Trabzon Gümrük İdaresi eski veznedarı Aziz Efendi'nin vilayette bulunan Mehmet Efendi'den alacağını olduğu, bu borcun tahsili hakkında gerekenin yapılması istenmiştir.⁷³ Gelen cevapta Mehmet Efendi'nin İstanbul'da Rumelihisarı'ndaki evinde ikamet ettiği bildirilmiştir.⁷⁴ Bu konuda 5 Ekim 1876 tarihinde vilayete yazılan başka bir şukkada da alacaklı olan Aziz Efendi tarafından başka bir dilekçe daha verildiği, Mehmet Efendi'nin tekrar vilayete döndüğü, borcunu ödemesi için gereğinin yapılması istenmiştir.⁷⁵ Son olarak vilayetten gönderilen 23 Kasım 1876 tarihli cevapta Mehmet Efendi'nin borcun tamamını tek seferde ödeme gücü olmadığından borcunu 250'şer kuruşluk taksitler halinde ödemesinin ayarlandığı bildirilmiştir.⁷⁶

Derviş, Tevfik ve Sıddık Beyler babaları Münib Bey'den miras kalan çiftlik binalarının Afiço isimli kişi tarafından babalarından alacaklarına karşılık satışına girişildiğini ve Afiço'ya başkalarının da yardım ettiğini, bu nedenle haksızlığa uğradıklarını beyan ettikleri dilekçe göndermişlerdir.⁷⁷ Filibe sâkinlerinden Aniko isimli bir kadın gönderdiği dilekçede arabacı Petro'dan miras kalan ve Karesi, Biga ve Manisa sancaklarındaki bazı tüccarların zimmetinde olan paraların tahsilinin mahallince defalarca istenmiş olmasına rağmen, senetleri gösterilmedikçe borçluların borçlarını ödemeyeceklerini haber aldığını, senetlerin Filibe mahkemesinde bulunduğunu, paraların tahsil edilerek doğrudan doğruya Filibe'ye gönderilmek üzere senetler ile gerekli olan mazbatanın da kayıt edilip vekiline verilmesini istemiştir.⁷⁸ Şerife Hanım gönderdiği dilekçede vefat eden oğlundan kalma borca karşılık Kara İsmailice adlı çiftliğinin bazı kişilerce satışına teşebbüs edildiğinden bahsederek borcunun gelecek hasat zamanına ertelenmesini istemiş ve ancak o zaman tamamen ödeyebileceğini ifade etmiştir.⁷⁹

⁷² No: yok, s. 180, (5 C 93/ 28 Haziran 1776).

⁷³ No: 5098, s. 183, (8 Receb 93/30 Temmuz 1876).

⁷⁴ No: 111, s. 183, (11 Ş 93/1 Eylül 1876).

⁷⁵ No: 7339, s. 202, (16 N 93/5 Ekim 1876).

⁷⁶ No: 149, s. 202, (6 Za 93/23 Kasım 1876).

⁷⁷ No: 10591, s. 135, (10 M 93/6 Şubat 1876).

⁷⁸ No: 288, s. 155, (2 Ra 93/28 Mart 1876).

⁷⁹ No: 9174, s. 216, (4 Z 93/21 Aralık 1876).

3. İstihdam ve Maddi Yardım Talepleri

İncelenen defterin 1293/1876 yılına ait kayıtlarında istihdam ve maddi yardım talebine ilişkin dikkat çekecek kadar belge mevcuttur. Edirne Vilayeti'ne ve sancaklarına gönderilen şukkalarda *zarûret-i hallerinden bahisle kendilerine uygun bir işte istihdamlarını veya doğrudan maddi yardım ile bazı nedenlerden dolayı maaş bağlanmasını* isteyen kişilerin taleplerinin karşılık bulması için gerekenin yapılması bildirilmiştir.

Tekfurdağı Sancağı Mutasarrıflığı'ndan Hâfız Ahmed Efendi'ye,⁸⁰ Gelibolu Mutasarrıflığı'ndan daha önce bazı memuriyetlerde bulunmuş olan Rüşdi Efendi'ye⁸¹ ve Edirne Vilayeti'nden ise Mehmet Sabri Efendi'ye,⁸² Prizrin ahalisinden Said Ağa'ya,⁸³ Çerkes göçmenlerinden taşrada bazı hizmetlerde kullanılmış olan Mustafa Efendi'ye,⁸⁴ Hüseyin Ağa'ya,⁸⁵ daha önce taşrada bazı hizmetlerde bulunduğu belirtilip övülen Yusuf Ziya Efendi'ye,⁸⁶ Mustafa Sabri Efendi'ye,⁸⁷ önceden çeşitli memuriyetlerde bulunmuş olan Mehmet Tevfik Efendi'ye⁸⁸ *derece-i iktidarına, derece-i liyakatine veya hâline cesbân* şeklinde ifadeler kullanılarak uygun bir iş *zuhûr ettiğinde* istihdamları istenmiştir. Belgrad muhacirlerinden Safiye Hanım ise gönderdiği dilekçesinde damadı Mehmed Ali Efendi'nin işsiz ve geçim sıkıntısında kaldığından bahsederek vilayet dâhilinde uygun bir *kitâbet* hizmetinde istihdamını istemiştir.⁸⁹

İş talebi ve istihdama ilişkin belgelerin bir kısmında kişilerin daha önce buldukları görevlerin ne olduğundan bahsedilmiş ve *şu aralar boşta*

⁸⁰ No: 10135, s. 133, (3 Muharrem 93/30 Ocak 1876).

⁸¹ No: yok, s. 151, (25 S 93/22 Mart 1876)).

⁸² No: 00, s. 135, (11 M 93/7 Şubat 1876).

⁸³ No: 719, s. 156, (8 Ra 93/3 Nisan 1876).

⁸⁴ Mustafa Sabri Efendi için vilayete aynı içerikli iki ayrı yazı gönderilmiştir. *Muhâcirîn-i Çerâkese'den Mustafa Efendi taşraca ba'zı hizmetlerde kullanılmış ise de bu aralık boşta ve hâl-i zarûretde kaldığından ve okuyub yazması olduğundan bahisle oraca münâsib bir işle kayrılmasını istid'â itmiş olmağla kendisinin derece-i liyâkatine göre bir iş zuhûrunda tesrîri mütevakıf-ı himmet-i behiyyeleri idüğü beyânıyla şukka.* 826, No: 2415, s. 174, (28 Ca 93/21 Haziran 1876); diğer belgenin ise ilk kısmı aynı yazılmış olup sonu ... *bir iş zuhûrunda tesrîrine himmet buyurmaları siyâkında.* şeklindedir. No: 7381, s. 203, (26 N 93/15 Ekim 1876).

⁸⁵ No: 5504, s. 184, (17 Receb 93/8 Ağustos 1876).

⁸⁶ No: yok, s. 195, (20 Ş 93/10 Eylül 1876).

⁸⁷ No: 3292, s. 201, (12 N 93/1 Ekim 1876).

⁸⁸ No: 9613, s. 218, (22 Z 93/8 Ocak 1876).

⁸⁹ No: 2952, s. 176, (9 C 93/2 Temmuz 1876).

XIX. YÜZYIL SONLARINDA EDİRNE VİLÂYETİ'NİN İDARİ, İKTİSADİ ve SOSYAL
TARİHİNDEN BİR KESİT

(826 NUMARALI AYNİYAT DEFTERİ KAYITLARINA GÖRE)

oldukları ifade edilerek uygun bir iş olması halinde istihdam edilmeleri hususunda gerekenin yapılması vilayete bildirilmiştir. Edirne'de gümrük idaresinde çalışan bir memur iken bu hizmetin bir kısmının Rüsûmât İdaresine, bir kısmının da mültezime bırakıldığı için açıkta kalan Muhibbi Efendi,⁹⁰ eski sadrazamlardan merhum Mustafa Naili Paşa'nın dairesinde memurluk yapmış olan Haydar Ağa,⁹¹ Asâkir-i Şahâne mülazımlığından muhreç Selanikli Musa Efendi,⁹² Çırpan Kazası eski aşar memuru Hafız Efendi,⁹³ Bilecik Tahrirat Müdürlüğünde çalışmış olan Vehbi Razi Efendi,⁹⁴ Şehremâneti tahsilat baş memurluğu yapmış olan Mehmed Esat Efendi,⁹⁵ komisyonculuk yapmış olan Yakim⁹⁶ işsiz ve muhtaç olduklarından bahsederek vilayet dâhilinde uygun bir hizmette istihdam edilmelerini istemişlerdir. Tekfurdağı Sancağı İdare Meclisi Başkâtibi Ahmed Efendi ise gönderdiği dilekçesinde önceki hizmetlerinden de bahsetmiş ve maaşının yetersiz olduğundan yakılarak vilayet dâhilinde açılacak olan bir tahrirat müdürlüğünde istihdam edilmesini talep etmiştir.⁹⁷

İşsiz olduklarından dolayı durumlarına uygun bir işte istihdamlarını isteyenlerden başka geçim sıkıntısı nedeniyle maddi yardım ve bazı nedenler öne sürerek maaş bağlanması talebinde bulunanlar hakkında da vilayete gönderilen şukklar bulunmaktadır.

Çerkes muhacirlerinden Ayşe Hanım Tekfurdağı Sancağı'nda oturduğundan ve eşinin vefat etmesi nedeniyle mahrum kaldığından bahsederek kendisine bir ev verilmesini istemiştir. Zenginlerin ve hamiyetli kişilerin Ayşe Hanım için yardım parası toplamaya teşvik edilmeleri, uygun bir mesken sağlamaları ve mümkün mertebe geçimini sağlamaları için gerekenin yapılması vilayete gönderilen şukkada bildirilmiştir.⁹⁸ Aynı konulu şukka Ayşe Hanım'ın yardım talebi hususunda tekrar gönderdiği dilekçe üzerine tekrarlanarak ve daha önceki de hatırlatılarak vilayete gönderilmiştir.⁹⁹ Vakitlerin ilanı için top atarken yaralanan ve vefat eden

⁹⁰ No: yok, s. 169, (20 Ca 93/ 13 Haziran 1876).

⁹¹ No: yok, s. 175, (29 Ca 93/22 Haziran 876).

⁹² No: 5574, s. 185, (23 Receb 93/14 Ağustos 1876).

⁹³ No: yok, s. 188, (25 Receb 93/16 Ağustos 1876).

⁹⁴ No: yok, s. 190, (27 Receb 93/18 Ağustos 1876).

⁹⁵ No: yok, s. 193, (13 Ş 93/ 3 Eylül 1876).

⁹⁶ No: 526, s. 196, (21 Ş 93/11 Eylül 1876).

⁹⁷ No: 7371, s. 208, (15 L 93/3 Kasım 1876).

⁹⁸ No: 10787, s. 146, (16 S 93/13 Mart 1876).

⁹⁹ No: 2226, s. 161, (26 R 93/21 Mayıs 1876).

Gümülcine kasabalı Halil'in eşiyle kızına uygun miktarda maaş tahsisi hakkında Sadaret'e gelen tahrirat ile Gelibolu İdare Meclisi'nin mazbatasını incelenmiş ve mesele Tophane-i Amire Müşirliği'ne havale edilmiştir. Müşirliğin gelen cevabında şehir ve kasabalarda vakitlerin ilanı için top atarken yaralanıp hayatta kalanlarına ve vefat edenlerin ise ailelerine maaş verilmesine dair nizamnamede bir madde olmadığından Halil'in eşi ve kızının geçindirilmesi için mahallince bir çare bulunması gerekli görülmüştür. Müşirliğin bu tebliğine göre gereğinin yapılması hakkında Edirne Vilayeti'ne bir cevap gönderilmiştir.¹⁰⁰ Filibe Sancağı'na bağlı Avratalan Kasabası müdürü iken bir olay sırasında eşkıya tarafından öldürülen Zağra-i Atik Kasabası ahalisinden Ali Ulvi Efendi'nin eşiyle 7 yaşında kızının muhtaç ve kimsesiz kaldıkları Filibe İdare Meclisinden bildirilmiştir. Bunların geçimlerini sağlamaları için her birine 75'er kuruş maaş bağlanmasının Maliye Nezareti tarafından uygun görüldüğü ve uygulanmasının da yine Maliye Nezareti'ne havale edilmiş olduğu Edirne Vilayeti'ne şukka ile bildirilmiştir.¹⁰¹ İslimye ahalisinden Panayot oğlu Mihail hizmet ve sadakatının yanı sıra zor durumundan bahsederek uygun miktarda kredi verilmesini istemiştir. Mihail'in durumu, hizmet derecesi ve liyakati bilinmediği için vilayetten bu kişi hakkında bilgi istenmiştir.¹⁰²

C. Muhacirlere Dair Kayıtlar

XIX. yüzyılda Rusya ile yapılan savaşlar ve Rusya'nın Kırım ve Kafkaslarda izlediği politikalar neticesinde bu bölgelerden başlayan göçler tedrici bir surette artarak devam etmiş, yüzyılın ortalarından itibaren yoğunlaşmaya başlamış ve buralarda yaşayan Müslümanlar kitleler halinde göç etmiş veya ettirilmişlerdir.¹⁰³

“1783'ten bu yana Kırım'dan devam eden göçler XIX. yüzyılın ortalarından itibaren hız kazanmıştır. 1860-1862 yılları arasında göç eden pek çok Kırımlı başta Romanya olmak üzere Balkan coğrafyasında iskân edilirken bir kısmı da Anadolu'ya yerleştirilmiştir.”¹⁰⁴ “Rusya'nın izlediği

¹⁰⁰ No: 26, s. 196, (20 Ş 93/10 Eylül 1876).

¹⁰¹ No: 1769, s. 205, (11 N 93/30 Ekim 1876).

¹⁰² No: 857, s. 156, (16 Ra 93/11 Nisan 1876).

¹⁰³ Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, TTK, Ankara 1994, s. 1 vd.; Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün*, Çeviren: Bilge Umar, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1998, s. 29 vd; Karpat, *a.g.e.*, s. 128.

¹⁰⁴ Ferhat Berber, “19. Yüzyılda Kafkasya'dan Anadolu'ya Yapılan Göçler”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 31, Güz 2011, s. 20.

XIX. YÜZYIL SONLARINDA EDİRNE VİLÂYETİ'NİN İDARİ, İKTİSADİ ve SOSYAL
TARİHİNDEN BİR KESİT

(826 NUMARALI AYNİYAT DEFTERİ KAYITLARINA GÖRE)

siyaset sonucunda bölge Müslümanlarının ilk büyük göç hareketinin başlangıç noktası olan Kırım'dan¹⁰⁵ yapılan göçler 1917'ye kadar sürmüştür.¹⁰⁶

1829 yılından beri de Kafkasya'da Rus istilasına karşı sürdürülen Türk ve Çerkes kabilelerinin mücadelesinin Şeyh Şamil'in esir düşmesiyle zayıflamasını¹⁰⁷ takriben Kafkaslardan büyük bir göç hareketi başlamış,¹⁰⁸ bu hareket 1864 yılında zirveye ulaşmış¹⁰⁹ ve XX. yüzyılın ilk on yılında da sürmüştür.¹¹⁰ “Kafkasya'dan göç eden halklar Anadolu'da ve Rumeli'de, özellikle bugünkü Bulgaristan'ın Sırbistan ve Arnavutluk sınırı boyunca iskân edilmişlerdir.”¹¹¹

Ayniyat Defterinde Osmanlı topraklarına gelmiş olan ve hala gelmeye devam eden Kırım ve Kafkasya muhacirleri ile ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Bu kayıtlardan biri Kırım muhacirleri ile ilgili olup diğerleri Kafkasya'dan göç edenlerle ilgilidir ve bunların tamamı Çerkes muhacirleri olarak isimlendirilmişlerdir. Bu gruptaki kayıtlardan birinde ise Dağıstan ahalişi ifadesi kullanılmıştır. Defterde muhacirlerle ilgili olarak iskân ve arazi tahsisi hakkında bazı talepler, iskân ile ilgili problemler ve Çerkeslerin karıştığı bazı saldırılardan, gasp ve araziye müdahalelerinden dolayı yapılan şikâyetler gibi konuları içeren kayıtlar yer almaktadır. Bu konuların dışında da muhacirlerle ilgili bazı veriler tespit edilmiştir. Bunlardan biri Edirne'de Sarıhanlı Köyü'nde iskân edilmiş Nahbiz adlı bir kadının talebi ile ilgilidir. Nahbiz, oğlunu daha önceden Sofya Sancağı'na bağlı Sülye Karyesi'ndeki Çerkes muhacirlerden Yusuf isimli kişinin yanına emaneten bıraktığını, onu almak istediğinde kendisine muhalefet edildiğini anlatarak oğlunun kendisine teslimi için yardım istemiştir.¹¹² Çerkes muhacirlerinden Ayşe Hanım'ın maddi yardım talebi ve Mustafa Efendi'nin iş ve istihdam talebine ilişkin belgeler ise yukarıda değerlendirilmişti. Bunların dışındaki belgelerin konuları ise yukarıda değinildiği gibi iskâna ve bazı şikâyetlere dair olup

¹⁰⁵ Berber, *aynı yerde*, s. 19.

¹⁰⁶ Karpat, *a.g.e.*, s. 129; ayrıca bkz. McCarthy, *a.g.e.*, s. 32-33.

¹⁰⁷ İpek, *a.g.e.*, s. 4.

¹⁰⁸ Karpat, *a.g.e.*, s. 129.

¹⁰⁹ İpek, *a.g.e.*, s. 4; McCarthy, *a.g.e.*, s.34 vd.

¹¹⁰ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Çeviren: Bahar Tırnakçı, Timaş Yay., İstanbul 2010, s. 86.

¹¹¹ İpek, *a.g.e.*, s. 4.

¹¹² No: 6429, s. 193, (14 Ş 93/4 Eylül 1876).

aşağıda bu konularla ilgili kayıtların muhtevasına ayrıntılı bir şekilde yer verilecektir.

Tatarpazarı Kazası'na bağlı İstrelce Köyü'ne iskân edilmiş Kırım muhacirlerinin her birine iki buçuk dönüm arazi verilmiştir. Kırım muhacirleri vekili Abdülcebbar bu büyüklükteki bir arazinin geçimlerini sağlamaya yetmeyeceğini ve sıkıntıya düşeceklerini, bu nedenle bir miktar arazinin daha verilmesini istemiştir. Bu durum hakkında Zabtiye Nezareti'nin görüşü sorulmuş, buradan gelen yeterli arazi verilmesinin gerekli olduğu cevabı vilayete bildirilmiştir.¹¹³ Çerkes muhacirlerden Hasan yakınlarıyla beraber daha önce Çorlu Kasabası'nda bulunan Türbedere'ye yerleştirdiğini, arazi dağıtılması sırasında kendisinin iş gereği başka yerde bulunduğunu ve hisse alamadığını anlatarak Türbedere civarında bulunan diğer boş topraklardan uygun miktarda bir yerin kendisine verilmesini istemiştir. Hasan'ın bu isteğinin Zabtiye Nezareti'nin ilâmına göre¹¹⁴ yerine getirilmesi vilayete bildirilmiştir.¹¹⁵ Çerkes muhacirlerden Hüseyin, Kırkkilise Kazası'na bağlı Kavakdere Köyü'nde iskânları için gerekli olan arazinin verildiğini, ancak çiftçilik yapmak için hayvan verilmediğinden dolayı kendisine bir baş öküz verilmesini istemiştir. Bu mesele Zabtiye Nezareti'ne havale edilmiştir. Muhacirin İdaresi¹¹⁶ Hüseyin'e iskânı esnasında arazi verildiği ancak alet edevat verilmediği, ziraat yapması için ihtiyaçlarının giderilmesini Zabtiye Nezareti'ne tebliğ etmiştir. Bu tebliğ Nezaret'ten Sadaret'e, buradan da gereğinin yapılması için vilayete iletilmiştir.¹¹⁷ Gelibolu Sancağı Keşan Kazası'nda bulunan 75 haneden ibaret Çerkes muhacirlerinin vekili Hüseyin ile arkadaşı Ömer henüz iskân işlemlerinin yapılmadığını ve kendilerine arazi verilmediğini, bu nedenle sıkıntıya düştüklerini bildirmiştir. Muhacirin İdaresi'nin Zabtiye Nezareti'ne

¹¹³ No: 1090, s. 144, (8 S 93/5 Mart 1876).

¹¹⁴ İlam içeriği belgede açıklanmamıştır.

¹¹⁵ No: 5259, s. 185, (23 Receb 93/14 Ağustos 1876).

¹¹⁶ "Osmanlı Devleti'nde muhaceret ve muhacir işleri İstanbul'da Şehremanetine, diğer vilayetlerde ise bu daireye tekabül eden belediye teşkilatlarına bırakılmıştı. Fakat muhacir akını karşısında Şehremanetin bu meselenin altından kalkamayacağı anlaşılınca 5 Ocak 1860 tarihinde ilk Muhacir Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon 10 Mart 1875'te lağv edilmiş, bu tarihten sonra muhacir işleri Zabtiye Nezareti'ne bağlı bir daire tarafından yürütülmeye başlanmıştır." İpek, *a.g.e.*, s. 68-69; Ufuk Erdem, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri (1860-1923)*, TTK, Ankara 2018, s. 75-77; Abdullah Saydam "Muhacir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. Ek-2, İstanbul 2016, s. 288-290; ayrıca bkz. M. Yasin Taşkesenlioğlu, "Kırım ve Kafkasya Göçmenlerinin İskânında Meclis-i Tanzimat'ın Faaliyetleri," *Yeni Türkiye*, Kafkaslar Özel Sayısı, Cilt IV, Sayı 74, Temmuz-Aralık 2015, s. 560.

¹¹⁷ No: 8944, s. 215, (3 Z 93/20 Aralık 1876).

XIX. YÜZYIL SONLARINDA EDİRNE VİLÂYETİ'NİN İDARİ, İKTİSADİ ve SOSYAL
TARİHİNDEN BİR KESİT

(826 NUMARALI AYNİYAT DEFTERİ KAYITLARINA GÖRE)

tebliğinde, dilekçede bahsedilen hususun doğru olduğu teyit edilmiştir ve bu durum Sadaret'e bildirilmiştir. Vilayete gönderilen şukkada Çerkeslerin çaresizlik ve yoksulluktan korunmaları için yardım edilmesi ve iskânları hususunda gerekenin ivedilikle yapılması istenmiştir.¹¹⁸ İskân ve arazi tahsisi hakkındaki son belge ise Dağıstan muhacirleri vekili Mehmed Şaban imzasıyla verilen dilekçe üzerine yazılmıştır. Dağıstan muhacirleri vekili Mehmed Şaban gönderdiği dilekçesinde 5 hane ve 30 kişiden ibaret kabilesinin Kars Sancağı'nda misafirlik¹¹⁹ durumunda bulduklarını, Edirne Vilayeti'ne yerleştirilmek istediklerini ifade etmiştir. Bu talep Zaptiye Nezareti'ne ve buradan da Muhacirin İdaresi'ne bildirilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda bunların yeni gelen muhacirlerden olduklarının doğru olduğu anlaşılmış, talimat gereğince yerleştirilmeleri hususu Muhacirin İdaresi'nden Zaptiye Nezareti'ne tebliğ edilmiş, buradan da Sadaret'e bildirilmiştir.¹²⁰

Çerkez muhacirlerden bazıları birtakım olaylara karıştıkları gerekçesiyle iskân edildikleri yerlerden başka yerlere zorunlu olarak tekrar iskân edilmişlerdir. Bazıları da iskân edildikleri yerlerden bazı sebepler öne sürerek başka mahallerde yerleştirilmelerini talep etmişlerdir. Bu türden talepleri içeren dilekçeler Zaptiye Nezareti'ne havale edilmiş ve Nezaret de Muhacir İdaresi'nden bilgi istemiştir. Yapılan muhabere sonucuna göre vilayete gerekenin yapılması bildirilmiştir. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla devletin, muhacirlerin iskân edildikleri yerlerden başka bir yere gitmelerini doğru bulmadığı ancak bazı özel şartlar karşısında bu değişikliklere müsaade ettiği anlaşılmaktadır.

İlyas adlı kişi gönderdiği dilekçesinde 23 haneden mürekkep olan kabilesiyle Türbedere Köyü'ne yerleştirilmiş olduklarını, burada köleler ile sahipleri arasında ortaya çıkan olaylardan dolayı diğer kabilelerle beraber ayrı ayrı başka mahallere gönderildiklerini, ancak olaylarla hiçbir alakalarının olmadığını anlatarak tekrar Türbedere veya uygun başka bir yere iskânlarının yapılmasını istemiştir. İlyas tarafından bu hususta daha önceden de bir dilekçe gönderilmiş ve vilayetten konu hakkında bilgi istenmiştir. Edirne Vilayeti'nden gönderilen tahriratta, görülen lüzum ve verilen karar üzerine Türbedere'ye yerleştirilmiş muhacirlerin, 60'ar dönüm arazi verilerek Üsküdar köylerinde ve İlyas'ın ise Üçler Köyü'nde

¹¹⁸ No: 11576, s. 148, (18 S 93/15 Mart 1876).

¹¹⁹ Bkz. Berber, *a.g.m.*, s. 23.

¹²⁰ No: 11572, s. 150, (22 S 93/19 Mart 1876).

yerleştirildiği ve bunların tekrar Türbedere'ye geri gönderilmelerinin mahzurlu olduğunun anlaşıldığı beyan edilmiştir. Bunun üzerine Muhacirin İdaresi'nden gönderilen tebliğdeki, muhacirlerin hepsinin köleler ile sahipleri arasında meydana gelen çekişmeye karışmış olup olmadıklarının, içlerinde karışmış olmayanlar var ise onların bilgisinin gönderilmesinin gerekli olduğuna dair açıklaması Zabtiye Nezareti'ne ve buradan da Sadaret'e bildirilmiştir. Bu açıklama Edirne Vilayeti'ne de yazılarak gerekli araştırmanın yapılp, meselenin iç yüzünün haber verilmesi bildirilmiştir.¹²¹ Tekfurdağı Sancağı Midye Kazası'na yerleştirilmiş olan Ali Bey altı haneden ibaret olan akrabalarına verilen arazinin taşlık olduğundan, Çorlu Kazası'nda arazi-i mîrîyeden olan arazinin ise verimli olduğundan bahsederek yolculuk masraflarının kendi taraflarından ödenmesi kaydıyla akrabalarıyla beraber Çorlu Kazası'na nakillerini ve burada kendilerine yeterli miktarda arazi verilmesini istemiştir. Ali Bey'in bu talebi uygun bulunmuştur.¹²² Sofular Köyü'ne yerleştirilen Musa Bey ile kayınpederi ve kayınbiraderinin hiç bir sebep olmadan burayı terk ederek Türbedere'ye yerleşmeleri hakkında vilayetten bilgi gönderilmiş ve görüş istenmiştir. Sadaret, böyle durumlara izin verilmesinin benzerlerine de yol açabileceğinden dolayı Musa Bey ile diğerlerinin tekrar eski ikamet yerlerine gitmeleri için gerekli işlemin yapılması vilayete beyan edilmiştir.¹²³ Vilayete gönderilen başka bir şukkada da Çerkeslerden İshak bin Manhuş'un Bergos Kazası'nda iskân edilmek üzere 22 Kasım 1875 tarihinde gönderilen karısı Soren isimli hatunun yanında iskânının sağlanması istenmiştir.¹²⁴

Değerlendirilen bazı kayıtlar arasında Çerkeslerin gasp, yağma, hırsızlık gibi olaylara karıştıklarına dair şikâyetleri içeren veriler bulunmaktadır. Ruskası Köyü eski muhtarı tarla ve çayırlarının bir seneden beri bazı Çerkeslerce zorla zabt edildiğinden şikâyet etmektedir.¹²⁵ Tüccar Mösyö Zarifi Bergos Kazası'nda bulunan çiftlik ve arazilerine,¹²⁶ Gelibolu Sancağı Koyuntepe Nahiyesi'nde iskân edilmiş olan Çerkeslerden Osman

¹²¹ No: 11847, s. 152, (25 S 93/22 Mart 1876); Türbedere Köyü'nde köleler ile sahipleri arasındaki kavgalardan dolayı yerlerinin değiştirilmesi ve arazi tahsisi hakkında: BOA, ŞD. 1909/59 (24 C 1293); BOA, ŞD. 2884/1 (9 Za 1292).

¹²² No: 10753, s. 145, (10 S 93/7 Mart 1876).

¹²³ No: 996, s. 135, (11 M 93/7 Şubat 1876).

¹²⁴ No: 134, s. 184, (15 Receb 93/6 Ağustos 1876).

¹²⁵ No: 117, s. 155, (3 Ra 93/29 Mart 1876).

¹²⁶ No: yok, s. 172, (22 Ca 93/15 Haziran 1876).

XIX. YÜZYIL SONLARINDA EDİRNE VİLÂYETİ'NİN İDARİ, İKTİSADİ ve SOSYAL
TARİHİNDEN BİR KESİT

(826 NUMARALI AYNİYAT DEFTERİ KAYITLARINA GÖRE)

Bey arazilerine¹²⁷ ve Ahmet Ağa Çorlu Kazası'ndaki çiftliğine Çerkeslerin zarar verdiklerinden, hayvan ve mahsullerini çaldıklarından ve hayvanların otlatılmasına engel olduklarından bahsetmekte, bu müdahalelerin durdurulmasını istemektedirler.¹²⁸ Çerkesler, arazi ve çiftliklere saldırılarda bulunarak mal ve mahsule zarar vermiş, hırsızlık ve yağma hareketlerinde bulunmuşlardır. Kızılağaç Kazası Duraklı Köyü'ndeki Çerkeslerden birkaç kişi dilekçelerinde kölelerinin cariyeler ile eşya ve hayvanlarını alarak kaçtıklarından bahsederek adaletin sağlanmasını talep etmişlerdir.¹²⁹ Ayvacık Karyesi'nde ikamet eden Çerkes muhacirlerinden Fatma Hatun ise bazı kişilerin telkinleriyle Çerkes muhacirlerinden Hasan isimli kişinin kocası Ahmed'i öldürmeye kalkışmasını ihbar etmektedir.¹³⁰

Gerek muhacirlerin birbirlerinden ve gerekse yerli halkın muhacirlerden şikâyetlerini içeren dilekçeler muhacirlerle ilgili birime, yani Zabtiye Nezareti'ne ve oradan da bahsedilen durum hakkında bilgi ve görüş almak üzere nezarete bağlı Muhacir İdaresi'ne havale edilmiştir. Muhacir İdaresi'nden tekrar Nezaret'e ve oradan da Sadaret'e verilen cevaplar üzerine Edirne Vilayeti'ne gönderilen şukkalarda şikâyet edilen konunun araştırılması, anlatılan olaylar doğru ise suçluların bulunup cezalandırılmaları, çalınan malların bulunarak sahiplerine verilmesi, adaletin sağlanması için gerekenin yapılması ve sonucunun da bildirilmesi istenmiştir.

Muhacirlerle ilgili olarak sahipler ile köleleri arasında meydana gelen çekişmeler ve kölelerin itaatsizlikleri hakkında devlet merkezine yansıyan bazı şikâyet ve talepleri içeren belgeler mevcuttur. Duraklı Karyesi'ndeki Çerkeslerden sahiplerle köleleri arasında çıkan kavga üzerine bütün köleler sahiplerinin yanından alınıp geçici olarak başka mahallere iskân edilmişlerdir. Fakat bunlar arasında kimsesiz genç delikanlılar ile hizmetçi kızlar ve bekâr gençlerin birlikte bulunmasının uygunsuz bazı durumların ortaya çıkmasına neden olduğu ve *mükâtebe-i şer'iyye*¹³¹

¹²⁷ No: 1469, s. 159, (8 R 93/3 Mayıs 1876).

¹²⁸ No: yok, s. 214, (19 Za 93/6 Aralık 1876).

¹²⁹ No: 635, s. 160, (14 R 93/9 Mayıs 1876).

¹³⁰ No: 11637, s. 151, (23 S 93/20 Mart 1876).

¹³¹ İslâm hukukunda köle ve cariyelere, belli bir bedel ödeme karşılığında serbest kalmaları için sahipleriyle anlaşma yapma imkânı verilmiştir. Bu şekilde anlaşma yapan kölelere "mükâteb köleler" denilmektedir ve bedellerini ödedikten sonra serbest kalmaktadırlar. Ali İhsan Karataş, "Bursa Şer'iyye Sicilleri Işığında Osmanlı Devleti'nde Köleliğe Bir Bakış", *İSTEM*, Yıl 5, Sayı 9, 2007, s. 147-148.

usulünün icrasına kadar hizmetçi kızların sahiplerine teslim edilmesi veya devlet tarafından korunması muhacirlerden Hacı İsmail tarafından gönderilen dilekçede talep edilmiştir.¹³² Merhum Alemgiray Bey'in oğlu Hacı Ömer, daha önceki dilekçesinde, babasından kendisi ve kız kardeşlerine intikal eden 45 kişilik köle ve cariye'nin mükâtebe-i şer'iyeye uygun olarak kıymet bedellerinin belirlendiği, bu arada itaatsizliklerinden dolayı diğer Çerkes kölelerle beraber kendi kölelerinin de başka yerlere nakledildiklerini, bu yüzden belirlenen bedellerin ellerine geçmediğini anlatarak gereğinin yerine getirilmesini istemiştir. Bu mesele 1 Temmuz 1876 tarihinde vilayete bildirilmiş ise de bir cevap gelmemiştir. Alemgiray Bey'in mirasçıları uğradıkları haksızlığın ortadan kalkması için kölelerinin bulunduğu köylerin isimleri ile senetlerin suretlerini de ekleyerek tekrar dilekçe göndermişlerdir.¹³³ Ahyolu Bergosu Kazası'ndaki Çerkes emirlerinden Hacı Bestan Bey ile arkadaşları kölelerinin itaatsizliklerinden bahsederek ya bunların itaatlerinin sağlanması ya da mükâtebe-i şer'iyeye usulünün icrasını istemektedirler. Bu mesele hakkında Sadaret, Zabtiye Nezareti'nin tebliğini vilayete bildirilmiştir: Buna göre mükâtebe-i şer'iyenin mahallince icrası, bu işin de Vubih kabilesi emirlerinden Mustafa Bey'e havale edilmesi, mükâtebenin sorunsuz bir şekilde hızlıca gerçekleştirilmesi, eğer mükâtebe gerçekleşmez ise kölelerin itaatlerinin sağlanması için gereğinin yapılması gerekmektedir.¹³⁴

D. Askerî Konulara Dair Kayıtlar

Askerî konulara dair Ayniyat defterindeki kayıtların neredeyse tamamı Edirne Vilayeti'nden ordu için büyük miktarı nakdi olmak üzere yapılan yardımlara ilişkin belgelerdir. Sadece iki kayıt farklı içeriklidir. Bunlardan biri asâkir-i müstahfaza bölüklerinin celb ve kontrolleri, diğeri de asker kaçakları hakkındadır.

“XIX. yüzyılın başlarından itibaren meydana gelen Osmanlı-Rus savaşları ile Sırbistan, Mora ve Eflak isyanları devlet giderlerini aşırı derecede arttırmıştı. Çare olarak önce eshama, sonra da başka tedbirlere başvurulmuştu. Bu tedbirlerden biri de 1810 yılından itibaren alınan “iâne-i cihâdiyye”dir. Bir tür savaş yardımı kampanyası olan bu uygulama ile vezirler ile taşradaki zenginler cihada yardıma çağrılmış, gümüş ve akçe

¹³² No: 3657, s. 174, (229 Ca 93/22 Haziran 1876).

¹³³ No: yok, s. 138, (18 M 93/14 Şubat 1876).

¹³⁴ No: 309, s. 170, (20 Ca 93/13 Haziran 1876).

XIX. YÜZYIL SONLARINDA EDİRNE VİLÂYETİ'NİN İDARİ, İKTİSADİ ve SOSYAL
TARİHİNDEN BİR KESİT

(826 NUMARALI AYNİYAT DEFTERİ KAYITLARINA GÖRE)

talep edilmişti. İâne-i cihâdiyye vermek mecbûri değildi".¹³⁵ "1853 yılında başlayan Kırım Savaşı'nın masraflarını karşılamak için iâne-i cihâdiyye adıyla bir kez daha halkın yardımına müracaat edilmişti".¹³⁶ 1875 Hersek isyanı, 1876 Bulgar isyanı ve Sırbistan-Karadağ savaşı nedeniyle orduya kaynak temin etmek amacıyla tekrar halktan gönüllü olarak yine maddi yardım toplanması kararlaştırılmıştı. Bu yardımların düzenli bir şekilde toplanması ve harcanmasını sağlamak, bu husustaki yazışmaları sistemli bir hale getirmek üzere bu defa 8 Temmuz 1876 tarihinde İâne-i Harbiye Komisyonu kurulmuştu.¹³⁷

826 nolu ayniyat defterinin 1876 yılının yazışmaları arasında yapılan yardımlardan bahseden ilk belge 26 Temmuz 1876 tarihli olup toplam 32 kayıt bulunmaktadır. Edirne Vilayeti'ne, İslimye ve Gelibolu Mutasarrıflıklarına ve Köstence Kaymakamlığı'na gönderilen şukkalarda posta yoluyla veya poliçe suretiyle gönderdikleri meblağın İâne-i Harbiye Komisyonu'na havale edildiği, toplanan altın ve gümüş kuruş ve para cinsinden hesaplanırken hata yapılmış ise belirlenen meblağdan düşürüldüğü, bazı ifade farkları olsa da neredeyse bütün belgelerde genellikle şu şekilde beyan edilmiştir.

'Asâkir-i nusret-me'ser-i cenâb-ı pâdişâhînin tesviye-i masârif-i seferiyelerine medâr olmak üzere hamîyyet-mendân me'mûrîn ve ahâli câniblerinden i'âneten tedârik ve i'tâ olunan ... gurûşun poliçe/posta sûretiyle gönderildiğine dâ'ir vârid olan tahrîrât-ı devletleri mütâla'a-güzâr-ı senâverî olduktan sonra İ'âne-i Harbiye Komisyonu'na lede'l-havâle meblağ-ı mezbûrun ahzını müş'ir virilen makbûz senedi leffen irsâl-i savb-ı sâmilere kılındı; ... İ'âne-i Harbiye Komisyonu'na lede'l-havâle sâlifü'z-zikr posta ile gönderilen akçe meyânında bulunan altın ve sim Mecîdî gâli fiyâtla hesâb olunmasına mebnî yekûndan beş yüz yirmi gurûş tenezzül hâsıl olarak kusûrunun

¹³⁵ Özcan 1999, Cilt 19, s. 229; "Asıl iâne-i cihâdiyye, Asâkir-i Redîf-i Mansûre'nin kurulmasının ardından alınan avâriz türü bir vergidir... 1833 yılı Kasım ayında başlayan bu verginin toplanması 1838 yılı Kasım ayına kadar devam ettirilmiştir." b kz. Özcan 1999, s. 229; ayrıca b kz., Mehmet Zeki Pakalın, "İâne-i Cihâdiyye", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, MEB, İstanbul 2004, s. 11.

¹³⁶ Özcan 1999 s. 229; bu konuda yapılmış bir çalışma için b kz., Besim Özcan, "Trabzon Eyaleti'nin Kırım Harbine Katkıları", A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 17, Erzurum 2001, s. 247-260.

¹³⁷ Özcan 1999, s. 230; İâne toplanması ve duyurulması hakkında yapılmış bir çalışma: Hasan Ulucutsoy, *Türk Savaş Edebiyatı ve Propaganda*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Harun Duman, İstanbul 2019.

ARZU TAŞCAN

ahzını müş'ir ... Gönderilen bu yazıların sonunda, cünûd-ı muzafferiyet-numûd-ı cenâb-ı hilâfet-penâhînin teshîl-i ikmâl-i levâzım-ı seferiyeleri için me'mûrîn ve ahâli-i mûmâ-ileyhimin işbu hizmet ve gayretleri hamîyet-i zâtiye ve muhabbet-i vataniyyeleri eseri olarak tahsîn ve takdîre bâdi olmağla iktizâ idenlere Bâb-ı 'Âli nâmına olarak kemâl-i sitâyîşle teblîğ-i memnûniyyete himmet buyrulması siyâkında şukka

şeklindeki ifadeyle devletin takdirinin ve memnuniyetinin de yardım yapanlara tebliği gönderildiği makamlardan istenmiştir. Aşağıdaki tabloda yardım miktarları defterde kayıtlı oldukları sayfalar ile birlikte listelenmiştir.

Tablo 3. Ayniyat Defterindeki Kayıtlara Göre Gönderilen Yardımlar

Edirne Vilayeti'ne	143.000 kuruş (No: 8, s. 182, 4 R 1293/26 Temmuz 1876)
	82.987 kuruş (No: 1806, s. 183, 6 R 1293, 28 Temmuz 1876)
	1 yük 28.338 kuruş 30 para ve 10.500 kuruş ¹³⁸ (No: 245, s. 184, 18 R 1293/9 Ağustos 1876)
	251.652 kuruş 30 para (No: 82, s. 185, 18 R 1293/9 Ağustos 1876)
	3 yük 60.870 kuruş 30 para ¹³⁹ (No: 83, s. 186, 23 R 1293/14 Ağustos 1876)
	53.238,5 kuruş (No: 87, s. 188, 24 R 1293/15 Ağustos 1876)
	9 yük 15.706 kuruş 30 para (No: 97, s. 190, Gurre-i Şa'bân 1293/22 Ağustos 1876)
	1 yük 67.927,5 kuruş (No: 100, s. 194, 16 Ş 1293/6 Eylül 1876)
	80.339 kuruş (No: 115, s. 194, 16 Ş 1293/6 Eylül 1876)
	1 yük 81.566 kuruş 30 para (No: 111, s. 198, 28 Ş 1293/18 Eylül 1876)
	20.000 kuruş (No: 114, s. 200, 8 N 1293/27 Eylül 1876)
	39.573 kuruş 10 para (No: 125, s. 205, 5 L 1293/24 Ekim 1876)
	9.810 kuruş (No: 121, s. 207, 15 L 1293/3 Kasım 1876)
90.000 kuruş (No: 155, s. 218, 16 Z 1293/2 Ocak 1877)	
İslimye Mutasarrıflığı'na	44.068 kuruş 30 para ¹⁴⁰ (No: 81, s. 187, 23 Receb 1293/14 Ağustos 1876)
	11.000 kuruş (No: 1790, s. 187, 23 R 1293/14 Ağustos 1876)
	21.175 kuruş ¹⁴¹ (No: 145, s. 192, 6 Ş 1293/27 Ağustos 1876)
	15.200 kuruş (No: 105, s. 194, 16 Ş 1293/6 Eylül 1876)

¹³⁸ Posta ile gönderilen 10.500 kuruş arasındaki altın ve gümüş Mecidi yeniden hesaplanmış, 520 kuruş eksilme meydana gelmiş ve buna göre makbuz senedi düzenlenmiştir.

¹³⁹ Gümülcine ahalsinin bu miktara yaptıkları katkı olan 20.000 kuruş arasındaki altın ve gümüş tekrar hesaplanmış ve 1073,5 kuruş eksilme meydana gelmiş ve buna göre makbuz senedi düzenlenmiştir.

¹⁴⁰ 38 kuruşu eksiktir.

¹⁴¹ 8,5 kuruşu eksiktir.

**XIX. YÜZYIL SONLARINDA EDİRNE VİLÂYETİ'NİN İDARİ, İKTİSADİ ve SOSYAL
TARİHİNDEN BİR KESİT
(826 NUMARALI AYNİYAT DEFTERİ KAYITLARINA GÖRE)**

	4.050 kuruş (No: 112, s. 198, 28 Ş 1293/18 Eylül 1876)
	15.000 kuruş ¹⁴² (No: 124, s. 202, 12 N 1293/1 Ekim 1876)
	35.000 kuruş (No: 145, s. 204, 24 Ramazan 1293/13 Ekim 1876)
	6.500 kuruş (No: 184, s. 211, 8 Za 1293/25 Kasım 1876)
	22.000 kuruş (No: 191, s. 212, 13 Za 1293/30 Kasım 1876)
	10.200 kuruş (No: 192, s. 214, 19 Za 1293/6 Aralık 1876)
	7.300 kuruş (No: 205, s. 215, Gurre-i Z 1293/18 Aralık 1876)
Gelibolu Mutasarrıflığı'na	146.195 kuruş 10 para (No: 96, s. 191, 4 Ş 1293/25 Ağustos 1876)
	25.070 kuruş (No: 107, s. 194, 16 Ş 1293/6 Eylül 1876)
	31.199 kuruş 10 para (No: 190, s. 213, 8 Z 1293/3 Aralık 1876)
	20 adet Mecidi altını (No: 200, s. 217, 8 Z 1293/25 Aralık 1876)
Köstence Kaymakamlığı'na	31.500 kuruş (No: 66, s. 183, 6 R 1293/28 Temmuz 1876)
Toplam	15 yük ¹⁴³ 1.351.049 kuruş 20 adet Mecidi altını
Eksilen	-1643 kuruş
TOPLAM YARDIM	2.849.406 kuruş ve 20 adet Mecidi altını

İâne-i Harbiye Komisyonu'na gönderilen yardımların aynî olarak da yapıldığı görülmektedir. Ancak anlaşılıyor ki nakde çevrilemeyecek olan yardımlar aynî olarak kabul edilmekteydi. Cephede olan askerler için Gelibolu ahalisi tarafından elbise ve eşya gönderilmiştir.¹⁴⁴ Gelibolu Mutasarrıflığı tarafından Gelibolu'ya bağlı köylerin halkı tarafından tedarik edilen buğdayın aynî mi yoksa satılarak bedelinin mi gönderilmesi Gelibolu Mutasarrıflığı tarafından Sadaret'e sorulmuştur.¹⁴⁵ Konu hakkında İâne-i Harbiye Komisyonu'nun bilgisine müracaat edilmiş ve alınan cevapta buğdayın satılarak bedelinin gönderilmesi uygun bulunmuştur.¹⁴⁶ Aynı konuda Edirne Vilayeti'nin sorusu üzerine İâne-i Harbiye Komisyonu,

¹⁴² 3 kuruşu eksiktir.

¹⁴³ 15 yük=1,5 milyon kuruş.

¹⁴⁴ *Gelibolu Sancağı Mutasarrıflığı'na Mevâki'-i harbiyede bulunan 'asâkir-i şahâneye hediye-i vatan olarak hamiyet-mendân ahâli tarafından virilen melbûsât ve sâ'ir eşyanın gönderildiğine dâ'ir vârid olan tahrîrât-ı şerîfeleri mütâla'a ve zât-ı vâlâ-yı Ser-'askeri ile muhâbere olunarak eşyâ-yı mezkûrenin noksân zuhûr iden bir çift eldiven ile üç 'aded mendilden mâ'adâsi elbise anbarına teslim ile Ceride-i 'Askeriye'ye derc ve i'lân üdirildiği cevâben ifâde olunmuş ve makbûz ilm ü haberi leffen isrâ kılınmıştır. Cünûd-ı muzafferiyet-numûd-ı cenâb-ı pâdişâhînin şiddet-i şitâdan muhâfazaları emrinde ahâli-i mûmâ-ileyhimin işbu hizmet ve gayretleri tahsîn ve takdire bâdi olmağla Bâb-ı 'Âli nâmına kemâl-i sitâyîşle tebliğ-i memnûniyete himmet olunması siyâkında şukka. No: 1328, s. 219, (29 Z 193/15 Ocak 1877).*

¹⁴⁵ No: 96, s. 191, (4 Ş 93/25 Ağustos 1876).

¹⁴⁶ No: 107, s. 194, (16 Ş 93/6 Eylül 1876).

Gelibolu Mutasarrıflığı'na verilen bu cevabı emsal göstermiş, yardım olarak toplanan zahirenin satılarak bedelinin gönderilmesi bildirilmiştir.¹⁴⁷

Askeri konulara dair kayıtlar içerisinde yapılan yardımlar ile ilgili yazışmalardan başka Asâkir-i Müstahfaza bölüklerinin celb ve muayeneleri ve asker kaçakları hakkında iki adet kayıt bulunmaktadır. Zağra-i Atik Asâkir-i Müstahfaza vekili Ahmed gönderdiği telgrafta Zağra-i Atik'e uzak olmasından dolayı masraflı ve meşakkatli olacağından bahsederek bölüklerin muayenelerinin tabur merkezinde değil de bölük merkezlerinde yapılmasını istemiştir. Bu talep Bâb-ı Seraskeri'yle muhabere edilmiş, alınan cevapta Asâkir-i Müstahfaza'nın bölük merkezlerine celbi ve orada kontrollerinin yapılmasına dair zaten bir kararın alınmış olduğu, hatta bazı mahallerde bunun uygulandığı, Asâkir-i Müstahfaza'nın tabur merkezlerine celblerinin istenmesinin ise bu karara aykırı olduğu beyan edilmiştir.¹⁴⁸ Asker kaçakları ile ilgili kayıt ise; gönüllü askerlerden silahlı ve cephaneli olarak kaçıp ahaliye zarara ve ziyana sokarak hasar verdikleri gerekçesiyle tutuklanıp hükûmete teslim edilenler hakkında nasıl bir muamelede bulunulacağı ile ilgili sorular sorulması üzerine Edirne Vilayeti makamına yazılan şukkadır. Devletin silah ve cephanesini kullanarak ahaliye huzursuzluk veren bu kişilerden ele geçirilenlerin ellerindeki silah ve cephanelerinin hükûmet tarafından alınması ve suçlarının derecesine göre 10 günden bir aya kadar hapsedilerek daha sonra memleketlerine gönderilmesinin geçici olarak uygulanması uygun bulunmuştur.¹⁴⁹

E. Diğer Belgeler

Ayniyat defterinde Edirne Vilayeti'ne, mutasarrıflıklara ve kaymakamlıklara gönderilen belgeler içerisinde yukarıdaki konulardan farklı şikâyet, talep ve bazı özel durumlar hakkında belgeler yer almaktadır: Bu belgeler İstanbul'a nakil izni, vilayet tarafında gidecek olanlarla ilgilenilmesi, tarım, ticaret ve inşaat ile hizmetlerinden dolayı mükâfatlandırılma isteği, bayram tebriği üzerine yazılan bir cevâbnâme;¹⁵⁰

¹⁴⁷ No: 2762, s. 199, (6 N 93/25 Eylül 1876).

¹⁴⁸ No: 1393, s. 216, (8 Z 93/ 25 Aralık 1876).

¹⁴⁹ No: 732, s. 192, (9 Ş 93/30 Ağustos 1876).

¹⁵⁰ Tekfurdağı Sancağı Mutasarrıflığı'ndan gönderilen bayram tebriği üzerine mutasarrıflığa '*İyd-ı sa'îdin tes'îd ve tebrikini mutzammın keşide olunan telgrafnâmeleri mütâla'a idilmiş ve şu sûretle ifâ-yı râsime-i tebrik-sâzîye vukû'bulan himmet-i şerîfeleri istilzâm-ı memnûniyet iylemiş olmağla senâ-yı cemilleri tizkâr olunduğu beyânıyla cevâbnâme-i meçi terkîm kılını* cevabı yazılmıştır. 826, No: 2097, s. 210, (18 L 1293/6 Kasım 1876).

XIX. YÜZYIL SONLARINDA EDİRNE VİLÂYETİ'NİN İDARİ, İKTİSADİ ve SOSYAL
TARİHİNDEN BİR KESİT

(826 NUMARALI AYNİYAT DEFTERİ KAYITLARINA GÖRE)

Tekfurdağı¹⁵¹ ve İslimye¹⁵² ahali tarafından güvenlik ortamı sağladığı ve diğer hizmetleri için devlete teşekkür beyanı ve son olarak Bulgar eşkıya hareketleri¹⁵³ hakkındadır.

1. İstanbul'a Nakil İzni ve Vilayete Gidenlere Yardım

Yağcı Dimitri kız kardeşi Rade'nin tebdil-i hava için Kalifer Köyü'nde olduğunu, onu İstanbul'a getirmek üzere kocası Dimo'nun da oraya gittiğini, ancak bunların geri dönüşlerine mahallince engel olunduğu ve dönüşlerine izin verilmesini,¹⁵⁴ Gavril¹⁵⁵ ve Sokoyano¹⁵⁶ adlı kişiler ise Avratalan Kazası'nda bulunan ailelerinin İstanbul'a nakilleri için gerekenin yapılmasını istemişlerdir. Bu talepler için vilayete

“hasbe'l-usul Der-sa'âdet'e nakl ideceklerin mahallerince emlak ve akara da'ir şeyleri olub ve haneleri kapalı kalıb da gerek ondan ve gerek temettu'undan alınacak verginin âhere tahmili gibi komşularının zarar ve ziyânını mûcib-i mahzûru ve mevki' ve maslahat hükmünce sâ'ir bir gûne ilişiği olmadığı hâlde keyfiyetin

¹⁵¹ No: 68, s. 182, (2 Receb 93/24 Temmuz 1876).

¹⁵² No: 54, s. 179, (23 C 93/16 Temmuz 1876).

¹⁵³ *Bir müddetden beri Filibe ve Zağra cihetlerinde Bulgar eşkıyasının zuhûr iden hâlât-ı muzırrasından ve bu yolda teşekkül iden fesâd komitelerinin harekât-ı mefsedetkârânesinden bahisle ba'zı ifâdât ve tafsilâtı hâvi gelen 'arz-ı mahzar leffen irsâl-i savb-ı devletleri kılındı. Mütâla'asından müstebân olacağı vecihle şu uygunsuzlukların asıl bâdi ve müşevvikleri mukaddemce dahî fesâd ve töhmetiyle müttehim olarak nefy ve tağrib idilmiş olan Uzunof'un çend nefer rüfekâsıyla ba'zı müfsid ve muzırr Bulgarlardan 'ibâret olub bunların el-yevm devam itmekte olan ilkâat-ı fâsidesi eseri olarak ahâli-i Müslime ve mutî'a hakkında ikâ' olunan envâ' mu'âmelât-ı vahşiyâniyenin mahalli hükümetlerince dahî bi-hakkın taharrî-i esbâbına kıyâm olunmamakta olması ve bu bâbda bundan evvel icrâ kılınan tahkikât ise te'min-i maksada kâfi derecede olmayıp asıl muharrik-i fesâd olanların cezâsız bırakılmış bulunması bir kat daha i'mâl-i şekâvet ve mefsedete meydan virmiş ve bu sûretin devam-ı vukû'u hâlen ve istikbâlen insilâb-ı emniyeti müstelzim bulunmuş olduğu der-meyân olunub vâkı'a öyle devlet ve ahâli-i memleket 'aleyhinde ve ihlâl-i asâyiş yolunda icrâ-yı mefsedete sa'y olan eşhâsin def' ü ref' mekâyidi istikrâr-ı asâyişin tedâbir-i 'âcile ve evveliyesinden ve Hükümet-i Seniyye'nin vezâ'if-i esâsiyesinden olunmasına ve hâl ve hareketleri mahzar-ı mezkûrdan bast ü beyân olunan Bulgarların ise menşe-i fesâd oldukları anlaşılmasına binâ'en muktezâ-yı dekâyik-dâni-i düstûrileri üzere mündericât-ı mahzar nazar-ı tedkik ve mütâla'aya alınarak o makûle muzırr ve müfsidlerin külliyyen imhâ-yı mefâsidi her ne esbâba menût ise heman bi't-tahkik icrâsıyla netice-i tahkikât ve icrâsına ve sûret-i cereyân-ı vukû'âtın bu tarafa bildirilmesine himmet buyurulması siyâkında şukka. No: 3547, s. 173, (28 Ca 93/21 Haziran 1875).*

¹⁵⁴ No: 3104, s. 169, (25 Ca 93/18 Haziran 1876).

¹⁵⁵ No: 4867, s. 181, (2 Receb 93/24 Temmuz 1876).

¹⁵⁶ No: 7799, s. 208, (14 L 93/2 Kasım 1876).

iş'ârıyla ba'dehu gönderilecek cevâbnâme üzerine icrâ-yı icâbı nizâm ve usûlü iktizâsından bulunmağla bu bâbda dahî ol vechile tahkîkât icrâsıyla keyfiyetin iş'ârına himmet buyrulması"

denilerek İstanbul'a nakil için gerekli şartlar belirtilmiştir. Tunus ulemasından Hacı Muhammed Efendi ve oğlu,¹⁵⁷ Ankara ahalisinden ve Sığırcıksuyu şeyhlerinden Ahmed, Yusuf ve Ali Efendiler,¹⁵⁸ Nubar Paşa'nın oğlu Bogos Bey,¹⁵⁹ Rıfâî tarikatı Toygar Dergâhı postnişini Şeyh Hâzım Efendi¹⁶⁰ ve son olarak Hacı Said Efendi¹⁶¹ Edirne vilayetine gidecek olduklarının vilayet tarafına bildirilmesini istemişlerdir. Vilayete yazılan şukkada ... *Efendi ol tarafa 'azîmet ideceğinden tavsiyesini istid'â itmiş olmağla mûmâ-ileyhin muvâfık-ı usûl vâki' olacak mes'ûlâtında mu'âvenet-i mümkinne ve hakkında hürmet ve ri'âyet-i mukteziyenin ifâsına himmet buyrulması* bildirilmiştir.

2. Ziraat ve Ticaret

Ziraat ile ilgili belgelerden vilayet dâhilinde yer yer işçi ve tohum sıkıntısı olduğu anlaşılmaktadır. Ligofet Beyefendi, annesinin Çorlu Kazası'nda bulunan Umurca ve Ereğli çiftliklerine, Filibe ve Sofya sancaklarından orakçı gelemediğinden ve hasat mevsiminin yaklaşması nedeniyle mahsullerin telef olacağından bahsederek bedellerinin kendisi tarafından verilmek üzere mahalli idareciler tarafından Cizr-i Ergene ve Dimetoka kazalarından orakçı talep etmiştir.¹⁶² Edirne Vilayeti İdare Meclisinden gönderilen mazbatada birçok yerde çiftçinin tohum sıkıntısı çektiğinden bahsedilerek ihtiyacı olan çiftçiye bir miktar tohumluk verilmesi için izin istenmiştir. Vilayete verilen cevapta tohumluğu olmayıp dışarıdan tohumluk sağlamaya gücü olmayan kişilere, birbirlerine karşılıklı kefil olmaları şartı ile emanet aşardan nizamına uygun olarak tohumluk zahirenin verilmesi ve bununla beraber verilecek olan tohumluğun ahaliye telef ettirilmeyip tohumun ektirilmesine de dikkat ve özen gösterilmesinin gerekli olduğu bildirilmiştir.¹⁶³

¹⁵⁷ No: yok, s. 195, (20 Ş 93/10 Eylül 1876).

¹⁵⁸ No: yok, s. 199, (6 N 93/25 Eylül 1876).

¹⁵⁹ No: yok, s. 203, (17 N 93/6 Ekim 1876).

¹⁶⁰ No: 639, s. 209, (17 L 93/5 Kasım 1876).

¹⁶¹ No: 8858, s. 213, (17 Za 93/4 Aralık 1876).

¹⁶² No: yok, s. 168, (18 Ca 93/11 Haziran 1876).

¹⁶³ No: 1968, s. 210, (3 Za 93/20 Kasım 1876).

XIX. YÜZYIL SONLARINDA EDİRNE VİLÂYETİ'NİN İDARİ, İKTİSADİ ve SOSYAL
TARİHİNDEN BİR KESİT
(826 NUMARALI AYNİYAT DEFTERİ KAYITLARINA GÖRE)

Ticaret konusundaki belgelerden biri Uzuncaabad panayırına gelen tüccarların son derece güvenli bir şekilde alış-veriş yaptıklarından dolayı memnuniyetlerini beyan etmeleri,¹⁶⁴ diğeri ise İstanbul'un odun ve kömür ihtiyacının zamanında tedarik edilmesi için tüccarların teşvik edilmeleri hakkındadır. Şiddetli kış gelmeden önce odun ve kömürün İstanbul'a sevki ve boşaltılmalarının sağlanması için şimdiden odun ve kömür fiyatının ucuzlatılacağı mütalaa edilmiştir. Geçen sene olduğu gibi bu sene de Şile, Sinop ve Karadeniz'in sair sahilleriyle İzmit, Kemer, Silivri'de ve civar mahallerde mevcut olan odun ve kömürün hızlıca ve tamamen İstanbul'a yollanması için mahalli tüccarı teşvik ve bu yolda kendilerine her türlü yardımın yapılması ve kolaylıkların sağlanması gerekli bulunmuş olduğundan durumun ilgililere bildirilmesi Şehremaneti'nden tezkire ile ifade olunmuştur. İstanbul'da sâkin olanların yakacak ihtiyaçları fazla olduğundan bunların hazırlanmaları ve kırılıp taşınması hususunda kolaylıkların sağlanması gerekli görülmüştür. Bu nedenle vilayete durumun gereken mahallere de iletilmesi beyan edilmiştir.¹⁶⁵

3. İnşaat

Bu konu hakkındaki belgeler; bazı inşa çalışmaları dolayısıyla mağdur olduklarını, haksızlığa uğradıklarını açıklayan kişilerin dilekçeleri üzerine vilayete gönderilen şukkalardan ibarettir. Aşağıda detaylı olarak görüleceği gibi belgelerin biri hariç diğerlerinde dilekçe sahibinin beyanı açıklanmış, vilayetten sadece konunun araştırılması ve gerekenin yapılması istenmiştir. Yollarla ilgili olan belgenin birinde ise diğer belgelerden farklı olarak Dedeğaç tarafındaki demiryolu hattının İnöz'e kadar uzatılması hakkındaki duyumun yanlışlığına dair vilayete bilgi verilmiştir. Oysaki diğer konularda gelen dilekçelerin konularının araştırılması ve devlet tarafına bilgi verilmesi vilayetten talep edilmiştir.

Musevi milletinden Mohi ve kardeşi Hayim Edirne'de kale içinde yanmış bir evin arsasının kendilerine ait olduğu iddiasıyla bina inşa etmeye başlamışlar ancak bu inşaat durdurulmuştur. Daha önce meselenin çözümü için gönderdikleri dilekçeler Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne havale edilmişse de bir cevap gelmemiştir. Hayim isimli kişi tekrar dilekçe göndererek inşaata devam etmek istediklerini belirtmiştir.¹⁶⁶ Nefise Hanım Zağra-i Atik'te Alacamescid mahallesindeki konağının suyundan mahalledeki

¹⁶⁴ No: 136, s. 210, (25 L 93/13 Kasım 1876).

¹⁶⁵ No: 71, s. 195, (17 Ş 93/7 Eylül 1876).

¹⁶⁶ No: 10741, s. 138, (18 M 93/14 Şubat 1876).

zaviyeye su vermiştir. Nefise Hanım vefat edince oğlu ve su yolunu tahrip ederek suyu kesmiştir. Bu durum zaviye fukarasını zor duruma düşürdüğünden zaviyedar Şeyh Mehmed Tahir Efendi dilekçe göndermiştir. Dilekçesinde mahalli idare tarafından zaviyeye su yolu inşası yapılmasını istemiştir.¹⁶⁷ Müezzın Süleyman Efendi, Kırkilise kasabasında Hızır Bey Cami'sinin müezzinliğine meşrut olan Serdar Ali Paşa Evkafı dükkânlarından birine Tanaşaki Todori adlı kişi tarafından yaklaştırılan gediğin usulsüz olduğunu iddia etmiştir. Evkaf-ı Hümayun Nezareti, Süleyman Efendi ve Todori'nin *muhakeme-i şer'iyelerinin* yapılarak verilen hükmün mazbata ile bildirilmesi hakkındaki tahriratı icabınca gereğinin yapılması vilayete bildirilmiştir.¹⁶⁸

İnşa işleri ile ilgili diğer kayıtlardan üçü yollarla ilgili olup birisi demiryolu yapılması hakkındaki yanlış bilgi üzerine yazılmıştır. Gelibolu İdare Meclisi'nin gönderdiği mazbatada Dedeagaç tarafındaki demiryolu hattının İnöz'e uzatılmasına karar verildiğinin işitildiği, demiryolunun Baklalı Burnu isimli mahalle nakliyle oradan da Gelibolu'ya bir şube açılışının faydalarının olacağı detaylıca açıklanmıştır. Durum Demiryolları İdaresi'nden sordurulmuş, zıkr olunan demiryolu hattının İnöz'e nakli hakkında bir planın olmadığı cevabı alınmış ve bu nedenle gönderilen bildirim doğa olarak hükümsüz kalmış olduğu şukka ile vilayete beyan edilmiştir.¹⁶⁹

Şose yolların inşası ile ilgili olan iki belgede ise halkın bazı talep ve şikâyetleri söz konusudur. Midye Kazası'nın köylerinin ahalisi Vize Kasabası'nda inşa olunan şosede çalışmaları için idare tarafından sıkıştırıldıkları, kendilerinin çiftçilik yapmayıp kömürcülükle meşgul oldukları, şimdi ise kömür sarfı mevsimi olduğu için eğer şosede çalışırlarsa işlerinde kazanç noktasında kayıpları olacağı ve bundan dolayı mağdur duruma düşeceklerinden bahsederek iki ay müddetle kendilerine müsaade edilmesini istemişlerdir.¹⁷⁰ Abane ve Pinke köylerinin muhtarları tarafından Vize merkezinden gönderilen telgrafta, Vize'den Türbedere'ye kadar inşası kararlaştırılmış olan şose yol için mükellefiyetlerine karşılık olarak gerekli olan ağaçların köylerinden verilmesi ve taşınmasına karar verilmiş olduğu, ancak Tekfurdağı'ndan Muradlı'ya kadar inşa olunan yol üzerine yapılacak

¹⁶⁷ No: yok, s. 168, (18 Ca 93/11 Haziran 1876).

¹⁶⁸ No: 60, s. 197, (22 Ş 93/12 Eylül 1876).

¹⁶⁹ No: 63, s. 162, (27 R 93/22 Mayıs 1876).

¹⁷⁰ No: 1136, s. 167, (13 Ca 93/6 Haziran 1876); Aynı konu hakkında daha önce de şikâyet olmuştur. BOA, ŞD.683/27, 12 R 1292.

XIX. YÜZYIL SONLARINDA EDİRNE VİLÂYETİ'NİN İDARİ, İKTİSADİ ve SOSYAL
TARİHİNDEN BİR KESİT

(826 NUMARALI AYNİYAT DEFTERİ KAYITLARINA GÖRE)

köprü için gerekli kerestenin kesilmesi ve taşınmasının da kendilerine ihale edildiği ve üzerlerinde baskılar uygulandığı anlatılmıştır.¹⁷¹ Bu talepler ve şikâyetler üzerine vilayetten meselelerin araştırılması ve sonuca göre gereken işlemin yapılması istenmiştir.

4. Mükâfatlandırılma Talepleri

Bu konuda sadece gayr-i Müslimlerin talepleri bulunmaktadır. Belgeler, devlete karşı yapılacak bir eylemi veya eşkıyayı ihbar ettiklerinden veya meydana gelen bir olaydaki hizmetlerinden dolayı can ve mal güvenliklerinin sağlanarak mükâfatlandırılmalarını isteyen kişilerin talepleri ile ilgilidir. Biri hariç, kayıtlarda olaylar ayrıntılı bir şekilde açıklanmamış, sadece özetle kişilerin mükâfat isteği belirtilerek vilayete yazılan şukkalarda konu hakkında yapılacak araştırma sonucuna göre muamele edilmesi ve bunun da Sadaret'e bildirilmesi beyan edilmiştir. Talep edilen mükâfatın maddi mi yoksa manevi mi olduğu belirtilmemiştir. Boyacızâde Çarpan, Nedalco Ağa ile birlikte *erbâb-ı fesadın* hükûmete ihbar edilmesinde hizmet ve sadakatinden bahsederek Nedalco Ağa'nın nâil olduğu mükâfata kendisinin de dâhil edilmesini talep etmiştir.¹⁷² Rade¹⁷³ ve Zağra-i Atik'in itibarlı ailelerinden olan Todoraki¹⁷⁴ isimli kişiler eşkıyanın hükûmete haber verilmesi hakkında hizmet ve sadakatlerinden bahsederek mükâfatlandırılmaları için telgraf göndermişlerdir. Zağra-i Atik Kazası'na bağlı Gevgila Karyesi'nden Bevan adlı şahıs Filibe taraflarında özel görevli olarak bulunan Salim Efendi aracılığı ile gönderdiği dilekçede bazı kişileri ihbar etmesinden dolayı hanesine saldırıldığı ve bu saldırıda yaralandığını, bu nedenle can ve mal güvenliğinin sağlanarak mükâfatlandırılmasını istemiştir.¹⁷⁵ Bevan'ın anlattıkları Salim Efendi'ye sorulmuş ve Salim Efendi olayı doğrulayarak şüpheli şahısların arandığını beyan etmiştir. Edirne Vilayeti'ne gönderilen şukkada *devlete sadâkat idenlerin tatyibi şân-ı 'âli icâbından görünmüş olmağla merkûmun istikmâl-i vesâ'il-i emniyet veistirâhati ile beraber sûret-i taltîfi hakkında olan mütâla'a-i devletlerinin inhâsına himmet buyrulması*¹⁷⁶ bildirilmiştir.

¹⁷¹ No: 1380, s. 175, (Selh-i Ca 93/22 Haziran 1876).

¹⁷² No: 4487, s. 136, (16 M 93/12 Şubat 1876).

¹⁷³ No: 11592, s. 145, (11 S 93/8 Mart 1876).

¹⁷⁴ No: 553, s. 156, (13 Ra 93/8 Nisan 1876).

¹⁷⁵ No: 11447, s. 149, (20 S 93/17 Mart 1876).

¹⁷⁶ No: 11447, s. 154, (29 S 93/26 Mart 1876).

Sonuç

Bu çalışmada, 826 numaralı Ayniyat Defterinde yer alan ve 1293/1876 yılında tutulan idari, iktisadi, askeri, sosyal, hukuki, zirai, ticari ve muhacirler ile ilgili kayıtlar değerlendirilmiştir. Bu, bahsedilen bütün olayların 1876 yılında meydana geldiği anlamına gelmemektedir. Bu tarih Edirne Vilayeti'ne, vilayete bağlı sancak ve kazalara aynı yıl veya birkaç önceki yıllarda meydana gelen olaylar hakkında Sadaret'e intikal eden dilekçelere gönderilen cevapların tarihidir. Bu haliyle, değerlendirilen defter XIX. yüzyılın son çeyreğine girerken Edirne Vilayeti'nin idari, sosyal ve ekonomik durumu hakkında bir kesit sunmaktadır.

826 numaralı defterin 1293/1876 yılına ait idari, askerî, iktisadi ve sosyal konulardaki belgelerin tamamı çalışmada sunulmaya çalışılmıştır. Bu makalede sadece bir yıllık kayıtlar incelenmiş, vilayet ile ilgili çalışmalara katkıda bulunması düşüncesiyle belgelerin bazen kısmen özetleri, bazen tamamı veya bazen de sadece konusu yazılmıştır.

Merkezden gönderilen ve incelenen defterlerde yer alan kayıtlarda taşradan yapılan şikâyet ve taleplerin ne olduğu, halkın ihtiyaçları ve sıkıntıları karşısında yöneticilerin cevapları, tavırları, problemlere çözüm arayışları hakkında veriler bulunmaktadır. Yöneticilerin halktan gelen her türlü şikâyet ve talep ile ilgilendiği ve cevaplamaya çalıştığı, geciken muamelelerde mahalli idarecileri uyardığı görülmektedir. Metin içerisinde detaylı bir şekilde muhtevası verilen defterin kayıtlarından XIX. yüzyılda merkez-taşra ilişkilerinin nasıl olduğu, devletin halk ile ilişkileri, devletin halka karşı ve halkın da devlete karşı vazifeleri hakkında önemli bilgilerin bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte yine bu kayıtlar Ayniyat Defterlerinin XIX. yüzyılda Osmanlı şehir tarihi ile idari, sosyo-ekonomik, hukuki, askeri tarihi konularındaki çalışmalarda göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir kaynak olduğunu ortaya koymaktadır.

XIX. YÜZYIL SONLARINDA EDİRNE VİLÂYETİ'NİN İDARİ, İKTİSADİ ve SOSYAL
TARİHİNDEN BİR KESİT
(826 NUMARALI AYNİYAT DEFTERİ KAYITLARINA GÖRE)
KAYNAKÇA

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

(Ayniyat Defteri) BOA. BEO. AYN.d. No: 595/826: “Edirne, Adana, Şarki Rumeli”.

(Şûrâ-yı Devlet) ŞD. 1909/47; 683/27; 2884/1; 1907/59; 1909/55.

(İrade Hâriciye) İ.HR. 271/16352; 272/16381.

(İrade Dâhiliye) İ.DH. 711/49759.1

(Hâriciye İdâre) HR.İD. 1430/2.

Resmî Yayınlar

Salname-i Vilayet-i Edirne, 7. Def’a, Edirne Vilayet Matbaası, h.1293/m. 1876.

Salname-i Vilayet-i Edirne, 8. Def’a, Edirne Vilayet Matbaası, r. 1293/h. 1294/m. 1877.

Kitap, Makale, Ansiklopedi Maddeleri ve Tezler

AKTAŞ, Necati, “Ayniyat Defteri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1991, ss. 277-278.

ATASOY, Anıl, *826 Numaralı Edirne, Adana, Şarki Rumeli Ayniyat Defterinin Edirne Vilâyeti'ne Ait 1291-1292/1874-1875 Yıllarındaki Kayıtların Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2021.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 147, Dördüncü Baskı, İstanbul 2017.

BERBER, Ferhat, “19. Yüzyılda Kafkasya’dan Anadolu’ya Yapılan Göçler”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 31, Güz 2011, ss. 17-49.

ÇADIRCI, Musa, “Tanzimat’ın İlânı Sıralarında Türkiye’de Yönetim (1826-1839)”, *Belleten*, Cilt LI, Sayı 201, Aralık 1987, ss. 1215-1240.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi Yay., Ankara 1993.

EFE, Ayla, “Tanzimat’ın Eyalet Reformları 1840-64 Silistre Örneği”, *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt 6, Sayı 22, Yaz 2009, ss. 87-113.

ERDEM, Ufuk, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri (1860-1923)*, TTK, Ankara 2018.

EVÇİ, Tevfik, *Tanzimat Döneminde Edirne (1839-1908)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mehmet Seyitdanlıoğlu, Ankara 2019.

GÖKMEN, Ertan, “Ayniyat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi İçin Önemi, Bir Numaralı Anadolu Adi Ayniyat Defteri Örneği”, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 16, Sayı 4, Aralık 2018, ss. 443-477.

GÜNAY, Berrin ve Asım Furkan Tekir, “Tanzimat Sonrası Vergi Reformlarının Anayasal Vergilendirme İlkeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 24, Sayı 2, Aralık 2018, ss. 711-742.

İPEK, Nedim, *Rumeli’den Anadolu’ya Türk Göçleri*, TTK, Ankara 1994.

KARAKUŞ, Sadık Emre, *Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839)*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mustafa Öztürk, Elazığ 2018.

KARATAŞ, Ali İhsan, “Bursa Şer’iyye Sicilleri Işığında Osmanlı Devleti’nde Köleliğe Bir Bakış”, *İSTEM*, Yıl 5, Sayı 9, 2007, ss. 135-162.

KARPAT, Kemal H., *Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kurumsal Değişim ve Nüfus*, Çevirenler: Akile Zorlu Durukan, Kaan Durukan, İmge Kitabevi Yay., Ankara 2008.

_____, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Çeviren: Bahar Tırnakçı, Timaş Yay., İstanbul 2010.

KAYNAR, Reşat, *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*, TTK, Ankara 2010.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, TTK, Ankara 2018.

XIX. YÜZYIL SONLARINDA EDİRNE VİLÂYETİ'NİN İDARİ, İKTİSADİ ve SOSYAL
TARİHİNDEN BİR KESİT
(826 NUMARALI AYNİYAT DEFTERİ KAYITLARINA GÖRE)

MCCARTHY, Justin, *Ölüm ve Sürgün*, Çeviren: Bilge Umar, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1998.

ÖZCAN, Abdülkadir, “İâne”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 19, İstanbul 1999, ss. 228-232.

ÖZCAN, Besim, “Trabzon Eyaleti'nin Kırım Harbine Katkıları”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 17, Erzurum 2001, ss. 247-260.

PAKALIN, Mehmet Zeki, “Âşar”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, MEB, İstanbul 2004.

_____, “İâne-i Cihadiyye”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt: II, MEB, İstanbul 2004.

_____, “Şukka”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, MEB, İstanbul 2004.

SAYDAM, Abdullah, “Muhacir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. Ek-2, İstanbul 2016, ss. 288-290.

SEYİTDANLIOĞLU, Mehmet, “1871 Vilayet Nizamnamesinin Getirdikleri”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 5, Sayı 5, Eylül 1996, ss. 89-103.

_____, “Tuna Vilâyeti Nizâmnamesi”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 5, Sayı 2, Ankara 1996, ss. 67-81.

TABAKOĞLU, Ahmet, “Öşür”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul 2007, ss. 100-103.

TAŞKESENLIOĞLU, M. Yasin, “Kırım ve Kafkasya Göçmenlerinin İskânında Meclis-i Tanzimat'ın Faaliyetleri,” *Yeni Türkiye*, Kafkaslar Özel Sayısı, Cilt IV, Sayı 74, Temmuz-Aralık 2015, ss. 554-568.

ULUCUTSOY, Hasan, *Türk Savaş Edebiyatı ve Propaganda*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Harun Duman, İstanbul 2019.

ARZU TAŞCAN

ÜNVER, Metin, “Vilayet Nizamnamelerinin Osmanlı Devleti’nin İdari Taksimatına Etkileri (1864-1876)”, *1864 Vilayet Nizamnamesi*, Erkan Tural-Selim Çapar, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara 2015, ss. 97-125.

YILMAZ, Özgür “Tanzimat Dönemi Şehir Tarihi Çalışmaları Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt 111, Sayı 218, Eylül-Ekim 2015, İstanbul 2015, s. 51-82.